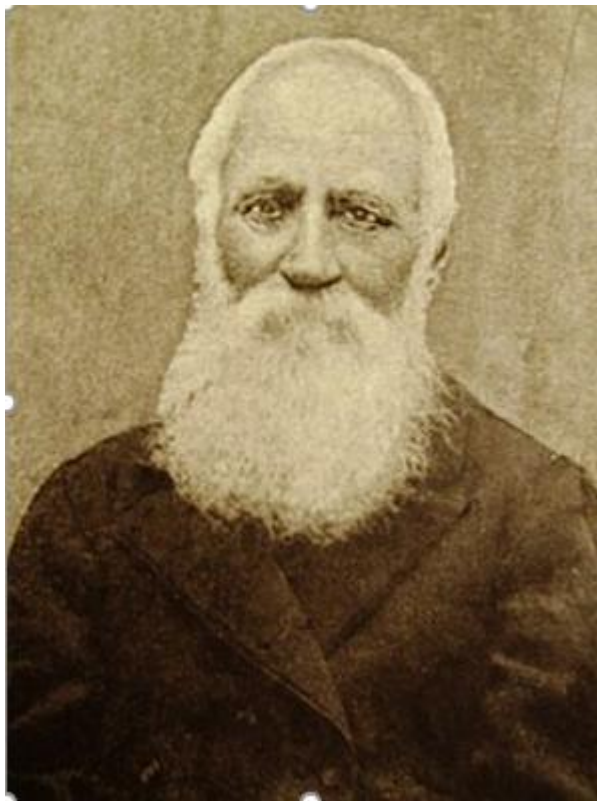

**Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Новоушицька селищна рада
ГО «КолоДністра»**

**Історико-краєзнавчі читання, присвячені пам'яті етнографа і
краєзнавця Андрія Димінського**

***Перша Всеукраїнська науково-практичній конференція
Тези***

Чернівці, 2025

Друкується за ухвалою Вченої ради факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 2 від 29.09.2025 р.).

Редакційна колегія:

доц. Н.В.Стрельчук (голова реколегії), доц. В.Л. Карпо, проф. М.К Чучко, доц. Г.М. Скорейко, Н.В. Колесник (відповідальний секретар),

Рецензенти: Б.М. Боднарюк, доктор історичних наук, історичних наук, професор.
В.П.Фісанов

Історико-краєзнавчі читання, присвячені пам'яті етнографа і краєзнавця Андрія Димінського. Перша Всеукраїнська науково-практична конференція. Нова Ушиця, 10 червня 2025 р. Тези доповідей / Наук. ред. Н.В.Стрельчук. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2025. 42 с.

У збірнику тез учасників «Історико-краєзнавчих читань, присвячених пам'яті етнографа і краєзнавця Андрія Димінського» розглядаються актуальні питання розвитку історико-краєзнавчих досліджень регіонів України, пошуку нових підходів до національно-патріотичного виховання і формування національної ідентичності у закладах освіти та культури.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів та всіх, хто цікавиться історико-краєзнавчими дослідженнями регіонів України.

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Наталія Стрельчук, доцент кафедри політології та публічного управління Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича – голова оргкомітету

Анатолій Олійник, голова селища Нова Ушиця – співголова оргкомітету

Василь Карпо, доцент, декан факультет історії, політології та міжнародних відносин імені Чернівецького національного університету Юрія Федьковича – співголова оргкомітету

Анатолій Гушовецький, доцент, декан історичного факультету К-ПНУ імені Івана Огієнка

Галина Яценюк, доцент кафедри історії України, заст .декана факультет історії, політології та міжнародних відносин імені Чернівецького національного університету Юрія Федьковича

Олександр Павлик, вчитель історії Струзького ліцею Новоушицької ТГ

Наталія Колісник, магістр публічного управління, секретар оргкомітету

Усі матеріали збірника подаються у редакції авторів. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших даних несуть автори статей.

**Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Новоушицька селищна рада
ГО «КолоДністра»**

**Історико-краєзнавчі читання, присвячені пам'яті етнографа і
краєзнавця Андрія Димінського
Перша Всеукраїнська науково-практична конференція
*Тези***

Чернівці, 2025

ЗМІСТ

Передмова	5
Пленарні доповіді	
Павлик О., Павлик В. ПОДВИЖНИК УКРАЇНСЬКОГО НАРОДОЗНАВСТВА, ЕТНОГРАФ І ФОЛЬКЛОРИСТ АНДРІЙ ДИМІНСЬКИЙ	7
Стрельчук Н. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ НА ПОДІЛЛІ: СТРУЗЬКА ВОЛОСТЬ (друга половина ХІХ- початок ХХ СТ.)	9
Чучко М. ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНІ НОТАТКИ ПРО НАСЕЛЕННЯ БУКОВИНИ АРХІМАНДРИТА ТЕОФІЛА БЕНДЕЛЛИ	11
Карпо В. РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТІВ В УТВЕРДЖЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	13
Секції І-ІІ. Локальна історія, етнографія, етнологія в умовах російсько-української війни	
Михайлюк В. МІКРОТОПОНІМИ СЕЛА РУДКІВЦІ ЯК ДЖЕРЕЛО ЛОКАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ, КУЛЬТУРИ І МОВИ	15
Кожолянко О. СИМВОЛІКА ЦІЛІСНОСТІ У ВЕСІЛЬНІЙ ОБРЯДОВОСТІ УКРАЇНЦІВ БУКОВИНИ: ЕТНОЛОГІЧНА ІНТЕРПРИТАЦІЯ ТА КОДИФІКАЦІЯ	17
Стрельчук Н., Кам'яничук М. ДОСЛІДЖЕННЯ І ЗБЕРЕЖЕННЯ ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ ПОДІЛЛЯ	19
Захарєв В. РЕФОРМАТОР З ПОДІЛЛЯ ІГНАЦІЙ МАРХОЦЬКИЙ	22
Хитрюк І. КАМЕНОТЕСНИЙ ПРОМИСЕЛ ДУНАЄВЕЧЧИН	24
Московчук В. Кам'яничук М. ПРОЄКТ «КАЛЮС. ЛІТОПИС ВОСКРЕСІННЯ»	25
Горбатюк В. ПЕТРО ЩЕРБАТИЙ – ПРОВІДНИК ДУНАЄВЕЦЬКОГО НАДРАЙОННОГО ПРОВОДУ ОУН (1941-1945 рр.)	27
Скорейко Г. ДІТИ ТА СІМ'Я В УМОВАХ ГОЛОДУ 1946–1947 рр.: АНАЛІЗ УСНИХ СВІДЧЕНЬ ЯК ДЖЕРЕЛА ПОВСЯКДЕННОЇ ІСТОРІЇ	29
Колесник Н. ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ – ОСНОВА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ПРЕЗЕНТАЦІЯ СІМЕЙНОГО ДОСВІДУ	33
Петраш І. РОЛЬ ТУРИЗМУ ТА КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ СФЕРИ В СТАЛОМУ РОЗВИТКУ ГРОМАД	35
Колесник А. ПЛАСТОВИЙ РУХ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ	39

ПЕРЕДМОВА

10 червня 2025 р. у селищі Нова Ушиця відбулася Перша Всеукраїнська науково-практична конференція **«Історико-краєзнавчі читання, присвячені пам'яті етнографа і краєзнавця Андрія Димінського»**.

Організаторами конференції виступили факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, історичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Новоушицька селищна рада, ГО «КолоДністра».

Науково-практична конференція присвячена відомому збирачу подільського фольклору Андрію Івановичу Димінському (1829-1905 рр.). Народився А.Димінський у с. Баришівці (тепер с. Борщівці Могилів-Подільського району Вінницької області). Пізніше його родина жила у м. Жванці і с. Гаврилівці Кам'янецького повіту.

У 1840 р. він закінчив повітову школу у Кам'янці-Подільському, а у 1848 р. склав іспити і отримав посаду сільського фельдшера. Скоро цю роботу полишив і отримав посаду писаря у Оринінській волості. У цей період він знайомиться з Степаном Руданським (1834-1873 рр.), У 1849-1855 рр. С. Руданський навчався у духовній семінарії Кам'янця-Подільського і майже одночасно вони розпочинають записувати народні пісні, казки, приказки. Для А. Димінського збирання і впорядкування історико-етнографічних матеріалів про Поділля стане справою всього життя. Він буде співпрацювати з такими відомими українськими етнографами як П.П. Чубинським, М.П. Драгоманов, І.Я. Рудченко, Є.Й. Сіцинський та ін.

У 1863 р. А. Димінський отримує посаду писаря і з родиною переїздить до Струги, волосного села Ушицького повіту. Працюючи волосним писарем у Струзі Димінський розпочинає співпрацю з Подільським статистичним комітетом і отримує прохання описати Стару Ушицю, Вербовець і Нову Ушицю (Літнівці).

У 1854 р. А. Димінський встановив відносини з «Російським географічним товариством» («Русским Географическим Обществом») та пізніше стає його постійним. А вже у 1862 р. він отримує бронзову медаль за зібрані статистичні матеріали. Коли у 1862 р. в Кам'янці-Подільському буде засновано краєвий осередок: «Подільського статистичного комітету». Димінський стане дійсним членом цієї організації. Він виконує різні доручення: заповнює анкети-програми, збирає статистичні дані, записує фольклор і т.д. У 1869 р. «Російське Географічне Товариство» відправляє на вивчення українських земель окрему етнографічно-статистичну експедицію на чолі з П. Чубинським. А. Димінський передав частину своїх матеріалів П. Чубинському для публікації.

У 1873-1876 рр. створено Південно-західний відділ «Російського географічного товариства», який займається вивченням південно-західних земель імперії. Відділ стає осередком діяльності українофілів, за що імперська влада його закриває. У 1876 р. виходить сумнозвісний Емський указ і на А. Димінського йдуть доноси до влади, що він робить записи народною говіркою і цікавиться життям місцевого населення. До цього ж додається смерть дружини і хвороби дітей. Всі ці події негативно вплинули стан А. Димінського.

У 1876 із с. Струги А. Димінського перевели в с. Муровані Курилівці (Вінницька обл.). З 1877 він був писарем у м. Меджибожі Подільської губернії (Хмельницька область), У 1878–1881 рр. — працював у Сусловецькій волості Летичівського повіту, а з 1882 р. знову перебрався до с. Струга, де мав власний будинок. У 1896 р. у Струзі А. Димінського відвідає відомий краєзнавець Є.Сіцинський. Він запам'ятав А. Димінського як цікавого, порядного, щирого і доброзичливого чоловіка, що мав велику бібліотеку і архів. А. Димінський розповів Є. Сіцинському про співпрацю з «Російським географічним товариством» і срібну медаль отриману за етнографічні збірки. За своє життя А. Димінський зібрав біля 2500 подільських пісень, 2000 казок, 200 прислів'їв і загадок та ін. Останні роки життя А.І.

Димінського пройшли у Струзі. Він важко хворів і втратив зір. Помер А. Димінський 1 січня 1905 р. у с. Струга, де і похований.

Учасники конференції обговорили актуальні проблеми розвитку історико-краєзнавчих досліджень, нові підходи до національно-патріотичного виховання і формування національної та громадянської ідентичності у закладах освіти та культури.

Робота конференції проходила за такими напрямками:

- Локальна історія, етнографія, етнологія в умовах російсько-української війни;
- Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти і культури;
- Роль краєзнавства у національно-патріотичному вихованні і формуванні національної ідентичності.

Оргкомітет

Пленарні доповіді

Олександр ПАВЛИК, Віра Павлик (с. Струга, Струзький ліцей)

ПОДВИЖНИК УКРАЇНСЬКОГО НАРОДОЗНАВСТВА, ЕТНОГРАФ І ФОЛЬКЛОРИСТ АНДРІЙ ДИМІНСЬКИЙ

Анотація. Досліджено творчу спадщину та діяльність А.І. Димінського (1829-1905 рр.) у контексті розвитку української фольклористики XIX ст. Життя і творчість фольклориста, етнографа тісно пов'язані із Поділлям і, особливо, із с. Струга (Хмельницька область, Кам'янець-Подільський район), де він провів більшу частину свого життя, зробив багато записів місцевого фольклору.

Ключові слова: А.Димінський, Поділля, фольклор, народознавство

Наше село Струга – одне з найбільших та найкращих сіл у Новоушицькій громаді. Проте на мапі країни – маленька цятка, нікому (крім власне жителів громади) не відома місцина. Тож які шанси у такого маленького села, як наше, стати відомим загалу? Звісно, лише завдяки великим людям. Кожна епоха залишає нам у спадщину якусь пам'ятку, що зберігає в собі згадку про певну визначну подію чи історичну постать, що так чи інакше вплинули на становлення й розвиток країни. Попри різні історичні обставини народ зберігає свою мову, традиції, примножує культурні надбання. Саме завдяки діячам вітчизняної історії і філософії, літератури і мовознавства, фольклористики й етнології, доробок яких є органічною і вагомою часткою загального культурного процесу в Україні, відновлюється історична пам'ять, формується національна традиція і культура.

Однією із таких постатей є подвижник українського народознавства, етнограф і фольклорист Андрій Іванович Димінський, який народився у с. Борщівці у 1829 р., а з 1863 р. проживав у с. Струга Новоушицького повіту, де й помер у 1905 р.

Метою нашого дослідження є аналіз творчої спадщини та діяльності А.І. Димінського у контексті розвитку української фольклористики XIX ст.

Об'єктом дослідження є записи фольклору, зроблені А. Димінським на Поділлі, в т.ч в нашому с. Струга, а також його епістолярна спадщина.

До нас дійшли «Коллекция подольских сказок, которые в 1850–60-х гг собрал волостной писарь Дыминский», «Подольские и малороссийские любовные песни», «Рассказ крестьянина о тюремных обычаях» та велика кількість листів до сучасників. Більша частина етнографічних записів А. Димінського зберігаються в рукописних фондах Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України [1].

Творчість Андрія Димінського досліджували М. Левченко, Л. Баженов, І. Олійник, О. Шалак та ін.

У середині та другій половині XIX ст. розпочався новий етап вивчення фольклорної традиції Поділля. Цей час – це період становлення фольклористики як науки, позначений пильною увагою дослідників та фольклористів-аматорів до побуту та духовної культури подолян. Науковий підхід до запису фольклору передбачав фіксування обрядів і пісень, пов'язаних із ними архаїчних звичаїв і вірувань.

Не зважаючи на важкі умови життя, брак повноцінної освіти, Андрій Димінський зробив дуже багато для розвитку української фольклористики XIX ст. Як збирач народного фольклору, А. Димінський перебував під впливом провідних ідей української, польської та російської науки про народну словесність. Зауважимо, що А. Димінський збирав українські народні пісні, казки, оповідання в період тотальної заборони всього українського, що набуло великих масштабів з другої половини XIX століття

У 1854 р. А.Димінський встановив відносини з «Російським географічним товариством» («Русским Географическим Обществом») та пізніше стає його постійним. У

1862 р. він отримав бронзову медаль за зібрані статистичні матеріали і став дійсним членом цієї організації. А. Димінський виконує різні доручення: заповнює анкети-програми, збирає статистичні дані, записує фольклор і т.д. [1]

Пізніше частину своїх матеріалів А. Димінський перешле П. Чубинському, який їх опублікує у «Трудах Етнографічно-Статистической Экспедиции вь Юго-Западный край».

О. Шалак, яка провела аналіз більшості відомих рукописів дослідника, стверджує, що записи А. Димінського є науково надійними і цінними. Цьому, на її думку, сприяли фонетичний принцип записування, часткова паспортизація і невтручання в цілісну тканину фольклорного твору. Пісні, записані А. Димінським, належать до відносно давніх записів на території Поділля. Як зазначає О. Шалак, у зібраних А. Димінським казках, належною мірою представлений світ казкового епосу – тваринний, героїко-фантастичний (чарівні казки), побутовий [4]. Значною тематичною строкатістю відзначаються перекази, легенди, анекдоти, апокрифічні оповідання. Багато ознак (використання казкових формул, прислів'їв та приказок, римування) вказують на запис від оповідачів-майстрів, що також засвідчує науковий підхід А. Димінського до збирання фольклорного матеріалу [3].

Отже, Андрій Димінський належить до когорти подвижників, чиї зусилля сприяли поступу науки, чиї здобуті важкою працею матеріали згодом ставали ґрунтом для поглиблених досліджень духовної спадщини українців, для розробки теорії та історії фольклористики. Зібраний А. Димінським фольклорний матеріал є цінним першоджерелом для вивчення фольклорного процесу на Поділлі в середині та другій половині ХІХ ст. Він допомагає краще пізнати жанри, що побутували в той час, тематику, побут, духовний світ українців.

Безперечно, найбільшою даниною шани і поваги до людини, яка, попри складні обставини долі, так жертвовно присвятила себе збереженню національної культури та науки, є людська пам'ять. Тому і ми, школярі, і громадськість села, намагаємося усіляко дбати про збереження історичної та культурної спадщини нашого славетного земляка: по крихті збираємо інформацію про нього від односельчан-старожилів вивчаємо творчість Андрія Івановича Димінського під час уроків з історії та літератури, інсценізуємо його твори, співпрацюємо із дослідницею його творчості О. Шалак, підтримуємо дружні зв'язки з жителями с. Борщівці Могилів-Подільського району, де народився фольклорист, дбайливо доглядаємо за його могилою, яка знаходиться у нашому селі.

Записи Андрія Івановича Димінського, зроблені у подільських селах у другій половині ХІХ століття, безперечно, потребують ще подальших досліджень і видання та перевидання, як такі, що належать до ранніх фіксацій українського фольклору. Методика запису, засади, на які спирався фольклорист, роблять ці матеріали особливо вартісним явищем в історії української фольклористики. Саме завдяки таким постатям, як наш земляк, історії маленьких сіл та їхніх жителів наповнюють красзнавчу скарбницю нашої Батьківщини безцінними джерелами фольклору та етнографії.

Список джерел:

1. Олійник І. Андрій Димінський – етнограф Поділля другої половини ХІХ століття. Етнічна історія народів Європи. 2005. Вип. 19. С. 121–127. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2005_19_22.
2. Скрипник П.І. Димінський Андрій Іванович. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во Наукова думка. 2004. URL.: http://www.history.org.ua/?termin=Dyminsky_A
3. Шалак О. Листи А. Димінського до О. Кістяківського. Народна творчість та етнографія. 2007. № 2. С. 59-69.4.
4. Шалак О. Подільський фольклорист-подвижник. URL.: <https://issuu.com/michaildidenko/docs/fe40cf06d9ad20>

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ НА ПОДІЛЛІ: СТРУЗЬКА ВОЛОСТЬ (друга половина XIX- початок XX ст.)

Анотація. Розглянуто проблему місцевого самоврядування на Поділлі на прикладі Струзької волості Ушицького повіту у другій половині XIX – на початку XX століття.

Ключові слова: Струзька волость, місцеве самоуправління, Поділля, Ушицький повіт,

На українських землях, які перебували у складі Російської імперії, волость була окремою адміністративно-територіальною одиницею, частиною повіту, через яку здійснювали місцеве управління державними та удільними селянами.

В Ушицькому повіті було 15 волостей. Волосними центрами як містечка (Заміхів, Калюс, Китайгород, Жванчик, Миньківці, Муровані Курилівці, Солобківці) , так і села (Грушка, Могилівка, Косиківці, Капустяни, Підлісний Мукарів, Осламів, Рахнівка, Струга).

Волосне правління складалося з волосного старшини, сільських старост та їхніх помічників, збирачів податків, що обиралися окремо, волосного писаря, який служив за наймом. Правління здійснювало видатки, затверджені волосним сходом, вело посімейні списків та облікові книги стосовно продовольчих позик, призову новобранців, обов'язкового страхування тощо, доведення розпоряджень влади, зокрема рішень щодо прохань та скарг, збирання статистичних відомостей про видатки на врожай, на боротьбу проти шкідників, епідемій, засвідчення духовних заповітів, деяких угод про найм на роботи, стягнення з селян боргів, здійснення поштових операцій. Найнижчою ланкою місцевої влади були волосні старшини та сільські старости, які керувалися «Загальним положенням про селян» від 1861 р.

У волостях діяли ще волосні «сходи», які виконували функцію розпорядчих органів. До їх складу входили всі посадові особи волості і виборні представники від сільських громад (1 на 10 дворів). Схід збирався 2 - 3 рази на рік за згодою земського начальника. До відання сходу належали вибори посадових осіб, контроль за їх діями, скликання волосних зборів та розподіл повинностей, опіка над сиротами, благоустрій вибори кандидатів у гласні повітових земств та уповноважених щодо виборів до Думи. Також був волосний суд, до якого входило 4-12 суддів. Суд розглядав цивільні справи і дрібні кримінальні. Селянське самоврядування хоча знаходилося під постійним контролем адміністрації, відіграло позитивну роль і допомогло підняти рівень сільських громад.

Фото І. Один із корпусів колишньої адміністративної будівлі волосної управи (с. Струга)

Після Жовтневого повстання у 1917 р. більшовики намагалися повністю знищити стару державну машину Російської імперії, а лідери української Центральної Ради, навпаки, прагнули пристосувати її до потреб національного самовизначення. Так, у I Універсалі (1917 р., 10 червня) згадано місцеве самоврядування йшлося: «І через те ми, Українська Центральна Рада, видаємо сей Універсал до всього нашого народу і оповіщаємо: однині самі будемо творити наше життя. От же, хай кожен член нашої нації, кожен громадянин села чи города однині знає, що настав час великої роботи. Од сього часу кожне село, кожна волость, кожна управа повітова чи земська, яка стоїть за інтереси Українського Народу, повинна мати найтісніші організаційні зносини з Центральною Радою». У III Універсалі наголошувалося на важливості місцевого самоврядування: «Генеральному Секретарству внутрішніх справ приписуємо: вжити всіх заходів до закріплення й поширення прав місцевого самоврядування, що являються органами найвищої адміністративної влади на місцях».

Упродовж існування Української Народної Республіки та Гетьманату П. Скоропадського (1917 – 1920 рр.) змін адміністративно-територіального поділу на рівні повітів і волостей на Поділлі не було. Місцева влада на рівні волості у ці роки вирішувала питання місцевого господарства, організації земської статистики, економіки, народної освіти і охорони здоров'я, податків, повинності відносно державної варті (утримання та забезпечення підсудних і чинів державною вартою).

Фото 2. Печатка Струзької волосної земельної управи. Українська Народна Республіка. 1917-1920 рр. У полі печатки державний герб УНР – Тризуб. Напис: «Стругська волосна земельна управа». Печатку знайшов Володимир Мудрицький, багаторічний голова сільської ради с. Струга.

Найбільш масштабна реформа адміністративно-територіального управління на українських землях була проведена більшовиками у 1922–1923 рр. Ієрархічну структуру: губернія – повіт – волость більшовики замінили на систему: губернія – округа – район. За постановою від 7 березня 1923 р. «Про адміністративно-територіальний поділ Подільської губернії» повіти були ліквідовані і (в т.ч. Ушицький) і утворено 6 округів. Територія Ушицького повіту увійшла до Кам'янець-Подільської округи, яка мала 17 районів (Вінковоцький, Довжоцький, Дунаєвецький, Жванецький, Зінківський, Калюський, Китайгородський, Кубинський, Лянцкорунський, Маківський, Миньковоцький, Новоушицький, Орининський, Смотрицький, Солобковоцький, Староушицький, Чемерівський). Струга стала «рядовим» селом, а у частині будівлі колишньої волосної управи розмістили 7-річну школу.

Отже, місцеве самоврядування на Поділлі має давню історію та традиції і в нас важливо враховувати і використовувати, те що було в їх діяльності цінного і позитивного.

Список джерел:

1. Гальчак, С. Д., Гальчак Н.П. Історичні аспекти становлення й розвитку місцевого самоврядування у Східному Поділлі в дорадянський період. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Вип. 19.* 2011. С. 29-37.
2. Щербанюк, Д. Г., Мельничук, О. А. Міське самоврядування на Поділлі 1870-1917 рр. в сучасній українській історіографії. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Вип. 29.*, 2019. С. 100-109.

ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНІ НОТАТКИ ПРО НАСЕЛЕННЯ БУКОВИНИ АРХІМАНДРИТА ТЕОФІЛА БЕНДЕЛЛИ

Анотація. *Стаття присвячена історико-етнографічному вивченню Буковини румунським православним священнослужителем, ректором семінарії, архімандритом, згодом митрополитом Буковини та Далмації, Теофілом Бенделлою (1814-1875). Його праця «Буковина в Галицькому королівстві» (1845) була єдиним твором місцевого автора першої половини XIX ст, присвяченим історико-етнографічному опису краю.*

Ключові слова: історія, етнографія, Буковина, ректор семінарії, архімандрит, митрополит, Теофіл Бенделла

Чи не єдиним місцевим автором, який описав буковинські реалії першої половини XIX ст. був архімандрит Теофіл Бенделла (Theophil Bendella), котрий пізніше став митрополитом Буковини і Далмації. Він народився в Чернівцях 8 березня (за іншими даними 8 травня) 1814 р. у родині колишнього кримінального судді у Чернівцях, який на час народження сина був радником ц.к. Буковинського земельного суду та об'єднаного кримінального суду у Чернівцях, Дмитрія Бенделли. Мати – Катерина Бенделла († 1863) була австрійською дворянкою (уроджена Вітманн фон Фельдрайх).

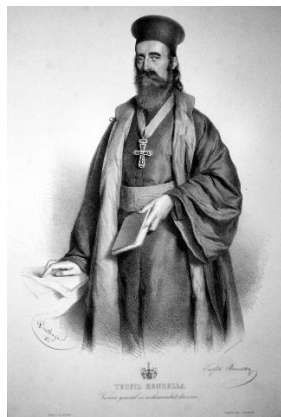

Рис. 1. Архімандрит Теофіл Бенделла (літографія А. Даутаге, 1862 р.) (Bildarchiv ÖNB)

При хрещенні отримав ім'я Темістокл. Хресним батьком став боярин із села Чернівка Доксакі Хурмузакі. Навчався в Чернівецькій німецькій гімназії, а опісля у Православному богословському інституті. 9 листопада 1836 р. прийняв чернечий постриг під ім'ям Теофіл у монастирі Драгомирна. У 1836 – 1838 коштом Буковинського православного релігійного фонду займався поглибленням богословської освіти на римокатолицькому теологічному факультеті Віденського університету. 27 грудня 1838 р. єпископ Буковини Євгеній Гакман хіротонізував ченця Теофіла Бенделлу в ієродиякони та призначив навчальним префектом Духовної семінарії. 6 жовтня 1840 р. він був висвячений в ієромонахи та поставлений ректором семінарії, яку очолював до 1857. У 1857 р. став консисторським архімандритом і генеральним вікарієм єпархії. 13 листопада 1873 р. іменований митрополитом Буковини та Далматії. Хіротонізований в архієреї 21 квітня 1874 р. Помер 21 липня 1875 р. в під час лікування у м. Францбад (Богемія). 29 липня 1875 р. його останки перевезли до Чернівців і поховали на міському кладовищі.

У 1845 р. будучи архімандритом Теофіл Бенделла надрукував працю «Буковина в Галицькому королівстві» («Die Bukowina im Koenigreiche Galizien»). Починаючи опис краю, автор зазначив, що Буковина була раніше частиною Горішньої Молдавії, а тепер стала округом королівства «Галичина». За словами автора, край отримав свою назву від букових лісів. Окремий розділ Теофіл Бенделла присвятив опису населення та його конфесійного складу. Він відзначає, що населення Буковини в 1840 р. складало 339669 осіб. Там було 3 міста, два містечка, 4 торги та 278 сіл.

Рис. 1. Жителі Буковини в книзі Т. Бенделли (худ. Й.Шубірс)

У розділі «Жителі, їхні звичаї, одяг, мова та їжа» автор подає етнічну структуру населення краю та його короткий етнографічний опис. Зокрема, він відзначає, що в краї живуть молдовани, русини, німці, угорці, гуцули, липовани, вірмени, цигани та євреї. Дві третини населення складають молдовани, які розмовляють молдавською мовою, що є дочкою латинської та сестрою італійської і французької мов. Гуцули є слов'янського походження і мають свої помешкання в руському Кимпулунзі. Теофіл Бенделла також описав кухню буковинців, яка складалася з хлібу, малай, мамалиги з маслом, сира, молока, змалював житлові споруди, які за його словами, в основному були дерев'яними і склались з однієї кімнати, в якій була піч. В кінці книги Теофіл Бенделла описує свою мандрівку в Буковинські Карпати, де в с. Шепіт він почув звуки гуцульської сопілки (трембіти), якою в горах повідомляли про різні нещастя.

У цілому, нотатки про Буковину архімандрита з Чернівців Теофіла Бенделли були чи не єдиним твором місцевого автора першої половини XIX ст., який проаналізував етнічний та конфесійний склад населення краю, а також коротко описав особливості побуту буковинців у той період.

Список джерел:

1. Державний архів Чернівецької області (ДАЧО). Ф. 1245. Оп.3. Спр. 23;
2. ДАЧО. Ф. 1245. Оп.3. Спр. 17;
3. Bendella T. Die Bukowina im Königreich Galizien. Mit sechs Lithographien nach original Zeichnungen von J. Schubirss. Wien, 1845;
4. Bendela, Teofil. *Enciclopedia Română*/ de Dr. C. Diaconovich. Tomul I. A-Copenhaga. Sibiu: Editura și tiparul lui W. Krafft, 1898;
5. Brusanowski P. Rumänisch-orthodoxe Kirchenordnungen (1786–2008): Siebenbürgen — Bukowina — Rumänien. Köln: Böhlau, 2011;
6. Aus Franzesbad. *Grazer Zeitung*. 1875. 5 August;
7. Călinescu M. M. Normalien der Bucovinaer gr. or. Diocese von 1777–1886, Band I, Erbischofliche Buchdruckerei, Czernowitz, 1887;
8. †Erzbischof Bendella. *Neue Illustrierte Zeitung*. 1875.8 August;
9. Nistor I. Istoria Bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni, ed. Casei Școalelor, București, 1916;
10. Németh T. M. Josef von Zhishman (1820–1894) und die Orthodoxie in der Donaumonarchie. Kirche und Recht. Plöchl, Freistadt, 2012;
11. Palade M. Ctitori de cultură și spiritualitate ortodoxă - arhierei, preoți și monahi cărturari din ținuturile Sucevei – Lexicon. Suceva, 2012;
12. Păcurariu M. Istoria Bisericii Ortodoxe Române, ed. a IIa. București, 1994. Vol. II;
13. Schematismus der Bukovinaer gr.-or. Archiepiscopal Dioecese fuer das Jahr 1878. Czernowitz, 1878;
14. Schematismus der griechisch-orientalischen Bukovinaer Dioecese für das Jahr 1865. Czernowitz, 1865;
15. Schematismus der griechisch-orientalischen Bukovinaer Dioecese für das Jahr 1870. Czernowitz, 1870;
16. Фоаеа Ордінпъчіупілор Консісторіулуй епископал ін требіле бісерічесhti але Діечесеі Буковінеі. Анул 1873. Черпъуці, 1873;
17. Чучко М. Історія і сьогодення Православної Церкви на Буковині: до питання про адміністративно-територіальний устрій та духовне підпорядкування єпархіальних структур краю в середині XIV — на початку XXI ст. Чернівці; Харків, 2020;
18. Чучко М. Митрополит Буковинський і Далматинський Феофіл Бендела (1873-1875 pp.). *Світильник. Церковно-богословський журнал*. 2000. №6. С.47-48.

РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТІВ В УТВЕРДЖЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Анотація. Розглянуто діяльність факультету історії, політології та міжнародних відносин у формуванні і утвердженні національної та громадянської ідентичності студентської молоді.

Ключові слова: національна та громадянська ідентичність, університет, патріотичне виховання

Університети, як відомо, є одними із найважливіших освітніх інституцій, які відіграють ключову роль у процесі розбудови української національної держави. Наші студенти, які зараз здобувають вищу освіту у складних умовах воєнної агресії РФ проти України – це майбутні науковці, вчителі, військові, працівники органів влади і місцевого самоуправління, які без сумніву стануть лідерами і будуть формувати обличчя української держави після війни.

У 2025 р. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича відзначає своє 150-річчя – символічну межу, яка запрошує до рефлексії над пройденим шляхом і роллю академічної спільноти у сучасному світі. Саме в таких історичних моментах минуле, теперішнє й майбутнє сходяться в єдиному горизонті, дозволяючи критично оцінити здобутки, виклики та нові перспективи розвитку. На тлі війни, пандемії, цифрових трансформацій і зміни освітньої парадигми університет, як інституція постає не лише як об'єкт адаптації, а як активний суб'єкт творення нових освітніх смислів, цінностей і ідентичностей.

Метою даної статті є аналіз діяльності факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича у сфері формування і утвердження національної та громадянської ідентичності.

Зауважимо, що формування і утвердження української національної і громадянської ідентичності у студентів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича є важливою складовою освітнього процесу. Результативним у цьому напрямку стали нові методи та форми у навчанні, інтеграція україноцентричного змісту у всі навчальні програми, розробка нових спеціальних курсів з історії України, політології, всесвітньої історії, міжнародних відносин, а також широке залучення викладачів і студентів до різноманітних наукових та освітніх проєктів.

Так, викладачі і студенти факультету є постійними учасниками просвітницьких заходів, спрямованих на популяризацію історії України та Буковини. Варто відзначити участь студентів факультету у підготовці та виданні збірника «Гомін: матеріали усної історії», присвяченого 150-річчю нашого університету. Видання підготовлене за редакції викладачів кафедри історії України Т. Ковальця, С.Герегової. Проєкт передбачав 12 усноісторичних інтерв'ю, які знайомлять із повсякденним життям студентів радянської доби та першого десятиліття незалежної України «з перших вуст». Студенти брали інтерв'ю у колишніх відомих випускників факультету та опрацьовували їх. Праця отримала муніципальну відзнаку імені Антона Кохановського в номінації «Наукове відкриття».

Також цікавим став досвід участі викладачів та студентів у проєкті «Культура пам'яті в Чернівцях та у Мюнстері з історичної мистецтвознавчої та церковної перспективи» (за підтримки ДААД).

Г. Скорейко, І. Піддубний та М. Глібчук були учасниками проєкту «Імперія війни», присвяченому складним сторінкам історії Буковини. У межах проєкту була створена низка науково-популярних відеоматеріалів на цю тематику.

Особливо цікавим є досвід проведення викладачами нашого факультету серії просвітницьких лекторіїв для військовослужбовців та їх родин «Історія для (не)істориків».

Ще один важливий напрямок – це співпраця з Буковинською Малою академією наук учнівської молоді і реалізація нового освітнього учнівського проєкту «Школа молодого дипломата».

Громадянська ідентичність студентів формується під час їх активної участі у студентському самоврядуванні та суспільному житті факультету. Така діяльність сприяє розвитку критичного мислення, вмінню вирішувати практичні завдання і набувати позитивний досвід. Була різноплановою, торкалася багатьох питань суспільного життя викладачів та студентів.

Значна увага на факультеті приділяється вшануванню пам'яті героїв, які загинули у російсько-українській війні. У холі навчального корпусу встановлено Меморіальну дошку пошани з портретами студентів і випускників факультету, які полегли у російсько-українській війні.

Ще один важливий напрямок – це організація волонтерської діяльності студентів та викладачів. Це активна участь у благодійних ярмарках, акції з донорства крові та ін. Викладач факультету І. Логвінов – голова волонтерської ГО «Charity fund Freedom Trust», організація займається порятунком та евакуацією малорухливих та лежачих хворих людей, які опинились у зоні обстрілів. За волонтерську діяльність Ігоря Логвінова нагороджено почесною відзнакою «Вдячна Буковина». Викладачка кафедри історії України Г. Скорейко і з представниками студентського самоврядування проводить постійні збори медикаментів та інших супутніх речей першої необхідності для військових госпіталів та військових на позиціях.

Студенти факультету залучаються до просвітницьких заходів. Зокрема, для студентів першого курсу відбулася зустріч з працівниками українських спецслужб щодо використання силовими структурами РФ громадян України з середовища школярів та студентської молоді. Також такі ж зустрічі студентів факультету відбувалися з представниками поліції, де обговорювалися питання, пов'язані з безпекою у місті та регіоні.

В утвердженні української національної та громадянської ідентичності, на нашу думку, важливою є системна робота як науково-педагогічного колективу, так і студентського самоврядування. Це вдосконалення освітнього процесу, інтеграція україноцентричного змісту в усі навчальні програми, розширення студентського самоврядування, підтримка студентських ініціатив. Важливим є включення питання патріотичного виховання до Стратегії розвитку факультету, подальший розвиток партнерства факультету з ГО, органами влади і іншими освітніми закладами для забезпечення формування національно свідомої молоді української еліти.

Список джерел:

1. Закон України. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20/stru>
2. Макаренко Л. Формування національної свідомості здобувачів вищої освіти як філософський вектор державотворення в умовах війни. URL: <https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/32115/1>
3. Мороз І. М., Каюн В.О. Роль історичної освіти у формуванні громадянської ідентичності молоді. URL: <https://h-visnyk.com.ua/index.php/home/article/view/242/235>.

МІКРОТОПОНІМИ СЕЛА РУДКІВЦІ ЯК ДЖЕРЕЛО ЛОКАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ, КУЛЬТУРИ І МОВИ

Анотація. Досліджено мікротопоніми села Рудківці на Поділлі як носіїв локальної історичної та культурної пам'яті. Підкреслено необхідність термінової фіксації мікротопонімів і створення цифрових реєстрів.

Ключові слова: Рудківці Кам'янець-Подільського району, мікротопоніми.

Актуальність вивчення мікротопонімів як дрібних географічних назв зростає в умовах посилення уваги до локальної ідентичності та відновлення історичної пам'яті. Знання про мікротопоніми є надзвичайно важливим для краєзнавчої освіти. Вони передають уявлення про територію, її минуле та мовну картину світу місцевого населення. Мікротопоніми формують зв'язок із рідною землею, допомагають осмислити власну ідентичність через географічні назви, які вживали наші предки. Вони можуть слугувати основою для шкільних краєзнавчих проєктів, історичних реконструкцій і туристичних маршрутів.

У межах цього дослідження об'єктом стали мікротопоніми села Рудківці Кам'янець-Подільського району. Загалом зафіксовано понад 50 мікротопонімів, що збереглися в місцевій пам'яті або згадуються в окремих джерелах. Їхні назви зібрано на сторінці Вікіпедії «[Рудківці \(Кам'янець-Подільський район\)](#)».

Етимологічний аналіз рудковецьких мікротопонімів дозволяє виявити кілька чітких типів назв за походженням, семантикою та історико-культурним нашаруванням. Автор не є фаховим лінгвістом і допускає можливість помилок у висновках етимологічного аналізу, однак пропонує таку типологію.

Перша група мікротопонімів – це архаїчні та неясні за семантикою назви, значення яких можна зрозуміти, лише враховуючи місцевий ландшафт та історію. До неї належать назви урочищ *Калатури*, *Кіца*, *Чемериський яр*, *Самборський яр*, *Гавчаський яр*, а також назва тераси Дністра – *Запалатки*. Показовою є назва *Калатури* – урочища на північно-західній околиці села, що має форму балки й переходить у широку заболочену місцевість зі ставком. У її східній частині виявлено ділянку зі слідами штучного рельєфу – ймовірно, колишній кар'єр. Калатури могли бути джерелом води для трипільського поселення, що існувало поряд близько 6 тис. років тому, та місцем видобутку тоді глини для ручного гончарного виробництва, виразні сліди якого виявлено на тій самій ділянці. У цій назві, ймовірно, зафіксоване слов'янське «кал» – «бруд», «болото». Водночас привертає увагу співзвучне прізвище Калатур – відсутнє в Рудківцях, але поширене в Україні (276 носіїв за даними ресурсу «Рідні»), яке може бути похідним на позначення професії, пов'язаної з добуванням або обробкою багнистої глинистої сировини.

Друга група мікротопонімів має однозначно описове значення. До цієї групи віднесено назви, що описують характер місцевості, її положення або природні особливості. *Вбіч*, очевидно, є похідним від слова *узбіччя*, тобто розташування збоку, на краю – у цьому разі мова йде про схили долини Дністра за селом. Більш однозначні: *Пільце* (від архаїчного «піль» – поле), *Сінне* (сіно), *Гатна* (від «гатити»), *Зруб* (місце вирубки дерева), *Кремнистий вал* (крутий схил, дорога із виходами кременю), *Мостятина* (місце мощеної дороги), *Короткий яр*, *Попівський яр* – усі вони демонструють просторову прив'язаність до форм рельєфу й антропогенних елементів. Назви *Підскали*, *Царина*, *Кут*, *Толока*, *Левади* також походять від чітких топографічних або функціональних характеристик.

Третю групу складають мікротопоніми антропонімічного походження, пов'язані з особовими іменами та прізвищами, зокрема тими, що були в селі у XIX ст., але на сьогодні відсутні. Назви *Шлейковий луг*, *Рафковий луг*, *Грицийові кручі*, *Дейбуки*, *Вітівка* – відображають родову або персональну прив'язаність до певної території, збережену в топоніміці.

Окрема група – це легендарні або міфологізовані назви: *Ярема*, *Півнач*, *Бурнак*. Нині затоплену скалу *Ярему* пов'язували з місцевою легендою про загибель мешканця на Дністрі, затоплену скалу *Півнач* – з прізвиськом персонажа тієї ж легенди, а *Бурнак* є назвою колишнього порогу на Дністрі. Ці назви сьогодні є носіями міфопоетичного смислу, тісно пов'язаного з минулим.

Таким чином, мікротопоніми села Рудковець виступають своєрідними лінгвістичними артефактами, що відображають багатошарову семантичну і культурну структуру. Вони охоплюють географічні, біологічні, антропонімічні, соціально-функціональні й фольклорні компоненти. Частина назв містить архаїзми або забуті лексеми, що потребують спеціального аналізу, а деякі – залишаються етимологічно неясними, хоча й функціонують у живій мові.

Як цінний ресурс для краєзнавчої освіти та формування ідентичності, мікротопоніми потребують термінової фіксації, оскільки стрімко зникають з ужитку. У цьому контексті надзвичайно актуальним є створення локальних цифрових реєстрів мікротопонімів, які об'єднували б лінгвістичну інформацію з географічними координатами та історичними відомостями.

СИМВОЛІКА ЦІЛІСНОСТІ У ВЕСІЛЬНІЙ ОБРЯДОВІСТІ УКРАЇНЦІВ БУКОВИНИ: ЕТНОЛОГІЧНА ІНТЕРПРИТАЦІЯ ТА КОДИФІКАЦІЯ

Анотація. Досліджується символіка цілісності як фундаментальний концепт у весільній обрядовості українців Буковини, який є наскрізним семантичним стрижнем усіх обрядових циклів. Особлива увага приділена етносоціальному контролю над недоторканністю нареченої, порушення якого призводило до кардинальної зміни обрядового сценарію.

Ключові слова: весільна обрядовість, Буковина, обрядовий код, етносоціальний контроль

Мотив цілісності є концептуально ключовим елементом у весільному обрядовому комплексі українців Буковини, адже основною весільної обрядовості було забезпечення стабільності, повноти та неподільності новоутвореної сім'ї як соціальної одиниці та умови для продовження роду. Слід зазначити, що лише заміжні жінки, відповідно до традиційних соціальних норм, могли народжувати дітей, що надавало мотиву цілісності демографічного та функціонального значення.

Ця ідея «цілісності» імпліцитно та експліцитно експлікується на всіх етапах весілля та у всіх семіотичних кодах обряду: персонажному, предметному та акціональному. Проте, особливої семантичної концентрації даний мотив набуває у двох ключових сферах, де активно використовується вербальний знак «цілий»: по-перше, у персонажному ряді весілля, його учасниках, і по-друге, в уявленнях про наречену (включно з концептом цнотливості/нецнотливості) та пов'язаних із цим ритуалах. Наречена виступає як основний весільний персонаж, що перебуває у фокусі обрядових дій, які спрямовані, зокрема, й на реалізацію досліджуваного мотиву.

Кожний із виділених сфер відповідає своя семантика, за якою стоїть специфічний ряд культурних символів. У першому випадку мається на увазі «цілісність» як повнота складу родини (сім'ї), її неподільність, а у другому – недоторканність нареченої. Оскільки однією з превентивних цілей весільних ритуалів було забезпечення цілісності новоутвореної сім'ї, її неподільності, то ключовою вимогою до більшості учасників весільних обрядів була їхня генеалогічна приналежність до так званої «цілої», повної сім'ї. «Цілою» вважалася така сім'я, де батьки не були овдовілими, не розлучалися, ніхто з членів сім'ї не покидав дому (окрім виходу заміж).

Наприклад, для виконання сакрального ритуалу випікання весільного хліба (короваю) запрошувалися виключно жінки з повних сімей [2, с. 134]. Ця вимога селективності була обумовлена переконанням, що жінки, які ставали виконавицями цілого ряду ритуалів, могли транслювати свій «везучий» життєвий сценарій на долю молодят. Подібні кондиціональні умови висувалися й щодо інших весільних персонажів: на роль весільного старости обирали шановану людину, яка мала щасливий шлюбний досвід, щоб він міг поділитися своєю фортуною з молодими. Суворо слідкували також за тим, щоб весільне деревце зрубав хлопець із «цілого» дому [1, с. 99], оскільки порушення цього табу могло, згідно з народними віруваннями, принести нещастя молодят. Значимим у світлі сказаного є також існуючий в українців Буковини звичай розпочинати запрошення на весілля із «цілих» домів [3, с. 193], що є прикладом магічного імітування. Схожі імперативні вимоги (походити із «цілої» сім'ї, «цілого» дому) ставились і до ритуальних предметів (особливо тих, що використовувалися при випіканні весільного хліба), а також до компонентів самого хліба [2, с. 135]. Виділення обрядів приготування весільного хліба як етапу ініціації весілля у зв'язку з мотивом «Цілісності» є етнологічно закономірним. У народних уявленнях українців замішування, заквашування та випікання обрядового хліба символізувало створення нової сім'ї та народження потомства. Таким чином, народ «заквашував» весілля доброю закваскою (зібраною у декількох «повних», «цілих» домах), для того щоб нове життя, створення якого готувалося, було «заквашене» найкращим з того, що було у сільському соціумі.

Мотив цілісності поширювався на предметний код та акціональний простір обряду. Рушники, якими перев'язували сватів, або полотна, що використовувалися у ритуалах, повинні були бути цілими, нерозрізаними, що символізувало нерозривність шлюбного

союзу. Весільні свічки, які молоді тримали під час вінчання, мали бути неподільними і горіти рівним, цілісним полум'ям, що вважалося прогностичною ознакою нероздільного, світлого життя. У плані одягу, на нареченій під час весілля не повинно було бути жодних вузлів чи заламок (окрім тих, що необхідні для обряду, як-от зав'язування хустки), аби «не зашити» або «не зв'язати» собі долю. Додатково, існують табу на шиття чи ремонт одягу для наречених безпосередньо перед весіллям, щоб уникнути символічного «розриву» або «ушкодження» майбутнього добробуту.

Акціонально мотив цілісності реалізовувався через створення замкненого, захищеного простору. Триразовий обхід навколо столу, аналоя чи церкви є сакральним актом, що символізує запечатуння та створення цілісного, непорушного магічного кола навколо нової сім'ї. Особливого соціального контролю набував мотив недоторканності нареченої. У традиційній культурі Буковини цнотливість вважалася обов'язковою передумовою для ідеальної цілісності шлюбного союзу. Наступного дня після весілля проводилися післявесільні обряди доведення цнотливості (інколи відомі як «комора» або демонстрація сорочки), що було прямим інститутом соціального контролю і публічного підтвердження «цілісності».

Порушення цього аспекту «цілісності» (втрата цноти до шлюбу) мало катастрофічні соціальні наслідки і призводило до кардинальної зміни обрядового сценарію. Весілля могло проходити з символами руйнування: замість пишного короваю пекли «порожній» хліб або калач із діркою, що символізувало втрату повноти. Одяг нареченої міг бути змінений, а її родина втрачала частину престижу та посагу. Цей контрастний сценарій максимально підкреслював значимість ідеалу цілісності як соціальної та моральної норми.

Отже, можна зробити висновок, що символіка цілісності є фундаментальним етнокультурним концептом у весільній обрядовості українців Буковини. Концепт «цілісності» виступає як наскрізний семантичний стрижень, який об'єднує всі обрядові цикли та коди (персональний, предметний, акціональний) буковинського весілля. Це не просто побажання, а ключова соціальна та магічна імператива, спрямована на забезпечення неподільності, стабільності та фертильності новоутвореної родини, що є есенціальною умовою для продовження роду та відтворення соціуму. Головні функції цілісності включають соціальну легітимізацію: через вимоги до походження з «цілої сім'ї» для всіх ключових весільних персонажів (свати, виконавці обрядового хліба), суспільство здійснювало превентивний відбір учасників, мінімізуючи ризики передачі негативного життєвого сценарію на молодят. Це був інститут колективної відповідальності. Також, магічний захист: за допомогою предметного коду (нерозрізані рушники, цілі свічки) та акціонального коду (обхід навколо сакральних об'єктів, табу на вузли та шиття), створювався замкнений, апотропеїчний простір, що захищав шлюб від зовнішнього зла та внутрішнього розколу. Крім того, етносоціальний контроль: мотив недоторканності (цнотливості) нареченої був найгострішим проявом цілісності. Його порушення (що підтверджувалося післявесільними ритуалами) призводило до кардинальної зміни обрядового сценарію та соціальної стигматизації, підкреслюючи, що цілісність є обов'язковою нормою для статусу жінки у традиційному суспільстві. Таким чином, весільна обрядовість Буковини є високовпорядкованою, гомогенною системою, де кожен ритуал, від випікання короваю до покривання, підпорядкований домінуючій ідеї – створенню та збереженню цілісного, непорушного та благословенного шлюбного союзу.

Список джерел:

1. Кожолянюк О.В. Весільне деревце як елемент весільної обрядовості Буковини (на прикладі Заставнівського району) *Археологія та етнологія Східної Європи*. Т. 4. 36. наук. пр. 2004. С. 99-101.
2. Кожолянюк О.В. Використання хліба у весільній обрядовості буковинців *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. Т. 2 (24). Чернівці: Прут, 2007. С. 132-147.
3. Кожолянюк О.В. Запрошення на весілля як елемент весільної обрядовості населення Буковини кінця XIX – початку XX ст. *Питання стародавньої, середньовічної історії, археології та етнології*. Т. 2 (18). Чернівці: Прут, 2004. С. 192-204.

ДОСЛІДЖЕННЯ І ЗБЕРЕЖЕННЯ ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ ПОДІЛЛЯ

Анотація. Проаналізовано дослідження і збереження фольклорної традиції Наддністрянщини в середині XX – напочатку XXI ст.

Ключові слова: фольклор, обрядові пісні, весілля, Поділля

Одним із найцінніших наших національних надбань є народні пісні, якими славиться Україна. Пісні подільського краю, з одного боку дуже різноманітні і з чіткими регіональними особливостями, а з іншого боку – вони поєднують в собі риси характерні для бессарабської, буковинської, волино-поліської пісенної традиції.

З середини XIX століття автентичні пісні у подільських селах записували так відомі фольклористи С. Руданський, А. Димінський, О. Афанасьєв-Чужбинський, П. Чубинський, Ю. Сіцінський та ін., а подільськими народними піснями захоплювалися композитори А. Коціпінський, М. Леонтович, М. Лисенко, Л. Ревуцький, Б. Лятошинський, Р. Скалецький та ін.

Після Емського указу (1876 р.) і пізніших доповнень до нього (1881-1888 рр.) у Російській імперії заборонено книгодрукування українською і навіть ввезення українських видань із-за кордону, а ще заборонено сценічні вистави і виконання пісень українською, публічні читання та викладання українською. Звісно, що це позначилося на подальших дослідженнях українського фольклору, а автори публікацій часто зазнавали переслідувань.

У першій половині XX століття український пісенний фольклор знову переживає складні часи. Радянська влада, після короткого періоду українізації, продовжить нищення української ідентичності, як це робила Російська імперія. У 30-х роках XX століття жорстока цензура українознавчих видань, заборона автентичних мотивів, ідеологізація текстів і навіть фізичне знищення носіїв української народної пісні. Одним із таких масових злочинів радянської влади є розстріл незрячих кобзарів і лірників разом з їх малолітніми поводириями у Харкові (1930 р.). Голодомор, репресії і виселення українців з їх землі – все це призвело до того, що народні пісні вже повною мірою не передавалися від покоління до покоління. Сільське населення України, яке було основним носієм традиційного фольклору значно зменшилося. Також на стан кількості українського селянства вплинула урбанізація і пов'язані з нею міграційні процеси.

«Художня самодіяльність», яку підтримувала радянська влада пропагувала новий «радянський фольклор», який мав витіснити автентичний український спів. Як зазначає С. Овчаренко, усі види народної творчості зазнавали модифікації, адаптувалися до радянських норм і цінностей аби підкреслити колективізм і загальність радянської спільноти. Українські народні пісні перетворювалися в «піонерські пісні» або «партійні пісні», які виславляли лідерів радянської держави та штучно підкріплювали ідею комунізму []. Дослідник зазначає, що вчені та етнографи, які працювали в радянський період продовжували збирати зразки традиційного фольклору, але їх «роботи часто випускалися під цензуру або вимагали адаптації до ідеологічних норм» [1, с. 273]. Офіційний атеїзм вимагав від українців відмови від традиційних обрядів і звичаїв, а отже під заборону попадали обрядові пісні (колядки, щедрівки веснянки), які проголошувалися «пережитком». Втім, пісенну традицію намагалися зберегти окремі виконавці та аматорські самодіяльні колективи, але їх було мало і, зазвичай, автентичні пісні виконувалися у дуже вузькому колі.

Однією із спроб зберегти найбільш характерні зразки традиційної народнопісенної творчості Поділля є записи пісень, зроблені етнографом, педагогом Анастасією Присяжнюк. Дослідниця записувала фольклор у селищі Погребище Вінницької області впродовж тривалого часу (1920-1970-ті рр.). На початку 30-х років XX ст. вона працювала над дисертаційним дослідженням і підтримувала відносини з К. Квіткою, який тоді завідував музично-етнографічним кабінетом Академії Наук. У 1932 р. К. Квітка записав кілька унікальних подільських голосінь (плачів) у виконанні А. Присяжнюк і надіслав їх до Британського музею в Лондоні, де вони зберігаються до нині.

У 1937 р. А. Присяжнюк звинуватять у націоналізмі і відправлять на десятирічне заслання. Частина її записів буде втрачено, але після повернення дослідниця продовжить свою роботу. Всього нею записано біля 6000 пісень, а 954 пісні з нотами увійдуть до збірника «Пісні Поділля» (1976 р., упорядкування і передмова С. Мишанича) [2].

Наприкінці ХХ ст. посилюється зацікавлення автентичним подільським співом як з боку виконавців і хорових колективів, так і з боку дослідників-науковців і краєзнавців-аматорів. З'являється низка гуртів, які не тільки відтворюють пісенно-обрядовий фольклор на сцені, а ще й проводять майстер-класи з навчання народного співу і організовують дослідницькі експедиції селами. Один із таких гуртів – це гурт «Ладовиці» (м. Хмельницький), створений у 1992 р. Іриною Телюх. У 1998 р. учасники гурту здійснили дослідницьку експедицію під час якої обстежили 6 сіл Наддністрянщини і записали зразки виконання пісень, що дає можливість прослідкувати зміни у текстах і виділити характерні для кожного окремого села мелодичні та діалектні особливості.

У 2025 р. учасники гурту долучилися до реалізації проекту «Єдність образу та звуку: вишивка і традиційний спів Центрального Поділля, де культурна спадщина Поділля представлена через вишивку та традиційний спів. В основі проекту ідея поєднати 12 оцифрованих stroj-експонатів із приватної колекції ГО «Відродження традицій Поділля», приватної колекції Андрія Кришука і фондів Хмельницького обласного художнього музею із зразками записів автентичного співу, зроблених в селах, звідки походять зразки національного одягу [4]. Надзвичайно важливим моментом проекту є жива демонстрація автентичного співу і залучення до процесу збереження пісенної автентики молоді [4]

Ще одним прикладом збереження локальної пісенної спадщини Поділля є збірка «Скарби гордовини» (К., 2012). В її основу лягли записи автентичних українських пісень, які зроблені Поліною Московчук та її сином Василем впродовж 1998 – 2012 рр. у с. Рудківці (Хмельницька область). Більшість аудіо– чи відеозаписів – це записи співу представників «старшого покоління» їх рідного села: соло (Поліна Московчук), дуєт (Іван Бушовський), або ж невеликий хор (Іван Гонтар, Микола Бушовський, Іван та Микола Паршенко та ін.).

Зазначимо, що с. Рудківці знаходиться на порубіжжі трьох сучасних областей України (Хмельницької, Чернівецької і Вінницької), а також трьох історико-географічних регіонів (Поділля, Бессарабії і Молдови), де проживали українці, молдовани/румуни, євреї, поляки та ін. етнічні групи. Відзначаючи локальну манеру співу, яка має місце у цьому наддністрянському селі, автори підкреслюють роль міжкультурних зв'язків і впливів, бо пісенному спілкуванню мешканців Подністров'я не змогли перешкодити ні державні, ні адміністративні кордони. Так, у передмові до збірки автори згадують музичні «колінця» з єврейської чи польської народної музики, музичні молдовсько/румунські нотки, які є у весільних «вів'ятах» [3, с.4]. Ще варто згадати вміщений у збірнику «Скарби гордовини» унікальний опис рудковецького весілля (за аудіозаписом Поліни Московчук), де збережено всі діалектичні особливості [3, с.170-178]. Детально описано етапи весілля за днями: від суботи (плетіння гільця) і неділі (одягання вінка на молоду, частування, шлюб, вихід до молодої, дарування, перегулювання вінка і т.д.) аж до четверга наступного тижня (хлібини).

Детально описано прибирання гільця в суботу у молодого, що є характерним весільним звичаєм саме для цього регіону. Дружби і дружки прикрашали гільце житом, барвінком, калиною і квітами і співали:

«Вийся, гілечко, гладко
Як червоненьке яб'ко
Бо підеш меже люди
Сором дружичкам буде.
Будуть нас соромити,
Не вміли гільця звити» [3, с.170].

Найбільше пісень виконували дружки, а якщо вони не співали, то як згадує Поліна Московчук, «старі баби їм помагали»: «Чо, дружечки не співаєте, кочанові зуби маєте?».

Ще однією особливістю подільського весілля є пісні, які виконувалися за обідом (подавали 4 страви) і супроводжували кожну страву. Так, коли подавали «засипану капусту» співали:»

Мілка капуста, мілка
Сікла її (Света), дівка
Сікла, шаткувала,
Гостей ся сподівала
Не гостя й дорогого,
А (Йванка) й молодого [3, с.175].

Весільні пісні, які супроводжують весь обряд, подані у збірці з нотами і поясненнями до текстів. Цей запис дає можливість зробити висновок, що весілля записане у с. Рудківці містить як загально українські компоненти, так і зберігало особливості, характерні для Поділля.

Список джерел:

1. Овчаренко С. В. Жанр «радянський фольклор» як метод гомогенізації української культури ХХ століття Культурологічний альманах. Вип. 2, 2023. С. 271
2. Пісні Поділля: записи Насті Присяжнюк в селі Погребище. 1920-1970 рр. / АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені М. Т. Рильського; [упоряд. С. В. Мишанич]. Київ: Наук. думка, 1976. 520 с.
3. Скарби гордовини / Василь Рудь-Бурдейний, Поліна Московчук, Наталя Кулешова. Київ: Ра Маріка, 2012. 295 с.
4. Так звучить Поділля: автентичні строї та старовинні пісні ожили в музеї Хмельницького.URL.:https://ye.ua/kultura/76576_Tak_zvuchit_Podillya___avtentichni_stroyi_ta_starovi_nni_pisni___ozhili___v_muzeyi_Hmelnickogo.html

РЕФОРМАТОР З ПОДІЛЛЯ ІГНАЦІЙ МАРХОЦЬКИЙ

Подільський поміщик Ігнацій Мархоцький залишив свій слід в історії України як людинолюбцем, просвітителем і реформатором життя селян.

Точна дата його народження поки що не встановлена, але відомо, що він з'явився на світ у середині XVIII ст. у родині Міхала Мархоцького – представника польського збіднілого аристократичного роду, який змушений був заробляти на прожиття, працюючи превентивним писарем (бухгалтером) у тарнорудському маєтку Чорторизьких. [1].

У 1760 році після смерті батька Ігнацій потрапив під опіку дядька Войцеха і практично став єдиним спадкоємцем, але з появою у родині тітки його подальше життя перетворилося на череду проблем, однією з яких стала відправка у 1770 році сироти на військову службу до прусського війська. Потенційно вони закінчилися б у 1774 році, якби дядько віддав племіннику батьківські села біля м. Сквир на Київщині. Однак Ігнація обманули – маєтності дісталися старшому синові тітки, а юнак був змушений шукати засобів для існування, навчаючи дітей столичних аристократів музиці, у Варшаві, де одружився і повернувся на Поділля. Однак вибір дружини не влаштував рідню і молодому подружжю довелося перебратися до Кам'янця-Подільського. Там екс-офіцер прусського війська влаштувався на посаду відповідального за забезпечення життєдіяльності місцевого гарнізону польської армії. А оскільки він не любив несправедливості і відстоював законодавство, то мав конфлікт із очільником фортеці у Кам'янці-Подільському І.Вітте.

Слід зауважити, що від природи Ігнацій був дуже талановитим, тому полюбляв вчитися, хоч і отримав освіту в домашніх умовах. Навіть у прусській армії він продовжував самостійно шліфувати свою освіту, полюбляв вивчати іноземні мови, а заодно і знайомитися з творами видатних тогочасних філософів, економістів, правовими документами. Так сформувався його світогляд, основою якого було почуття справедливості та повага до інших особистостей, незважаючи який суспільний щабель вони займають.

У Варшаві Мархоцький примкнув до течії прогресивних діячів, котрих називали «новими агрономами». Вони хотіли принести в селянське середовище просвітництво і відмінити кріпосне право. Ці ідеї Ігнацій зумів втілити лише після смерті дядька і тітки, коли не без супротиву синів останньої забрав давнім правом «узурпування» належну йому спадщину – маєтності «Миньковецького ключа» та села на Сквирщині.

Перебуваючи у Європі, І.Мархоцький зрозумів, що на зміну феодалізму приходить прогресивний капіталізм. Тому вивчив його принципи і отримавши Миньківці, вирішив перетворити його на промисловий центр. Відтак він знайшов партнерів і з ними відкрив у містечку дві суконних фабрики, фабрику байкової тканини, майстерню з ремонту та виготовлення тогочасних транспортних засобів, і фабрику анісової олії, заводи з виготовлення цегли і черепиці, виробництво поташу, керамічного посуду, папірню та друкарню. Що важливо, молодий капіталіст самостійно дбав про ринок збуту продукції, а робітниками спочатку ставали кріпаки, яких фахівці навчали новим професіям. Щоб підняти престиж головного населеного пункту Миньковечини господар надав Миньківцям статус міста, створив магістрат, архів для зберігання документів і запровадив так зване «Права Миньковець». Перш реформа полягала у пристосуванні до реальності кращих постулатів Травневої Конституції Польщі 1791 року і німецького Магдебурзького права, надання однакових умов для розвитку ініціативи представників різних за національністю верств населення та залучення до життя і роботи у Миньківцях фахівців з інших територій.

Автори головної книги радянської доби про історію краю «Історія міст і сіл України. Хмельницька область» не дарма відмітили цей здобуток Ігнація Мархоцького. В його час містечко виросло у процвітаюче місто на шляху з Кам'янця-Подільського до Могилів-Подільського, Вінниці та Одеси з великою ринковою площею, готелем і рестораном, брукованим вулицями, комунальною службою, яка те все обслуговувала. Крім того, він запросив до Миньковець лікарів, які дбали про здоров'я місцевого населення. Коли після

епідемії чуми залишилося понад три десятки дітей сиріт, граф подбав, щоб хлопців забрали до себе багатші селяни, а дівчатами опікували в його маєтку. Згодом для тих з них, хто захотів одружитися, побудував будинки у Притулівці і допоміг усім чим міг, щоб вони стали міцними господарями. Не залишив він поза увагою одиноких пристарілих, для яких збудували окреме приміщення та утримували за рахунок графа. А для того, щоб позбутися постою військових у людей, не байдужий землевласник власним за коштом побудував для цих потреб окрему казарму.

У 1795 р. І.Мархоцький відмінив так звану десятину, яку селяни раніше були змушені надавати на утримання родини поміщика.

З ініціативи графа у його друкарні видрукували тираж «Букваря», а священнослужителів зобов'язали навчати грамоті здібних до навчання дорослих і дітей.

Основну свою реформу І. Мархоцький запровадив на початку 1804р. Тоді він згідно прийнятих «Законів землеробів» відпустив своїх кріпаків на свободу [2]. Він безкоштовно віддав їм хати, господарчі споруди, коней, худобу, присадибну землю, і юридично це посвідчив, а орну землю вирішив давати в оренду за невелику платню, заодно викупляв у них зерно і сплавляв його водним шляхом до Одеси, де вигідно для себе і селян продавав.

Діяльність І. Мархоцького не подобалася сусідам, чиновникам та священнослужителям. Через це часто між ними і реформатором виникали конфлікти і навіть кілька разів його затримувала поліція. Однак, І. Мархоцький достойно виніс усі труднощі. Помер реформатор 15 вересня 1827 р. і похований у родинному склепі в травертиновій скелі у так званому Отроківському яру. Цю могилу знищили у 1955 р. з ініціативи місцевих комуністів. Так радянська влада відплатила тому, хто дбав про простий люд і позбавив їх кріпосництва за більш як півстоліття до офіційної відміни кріпосного права у 1861 р.

Пам'ять видатного земляка ми з приватної ініціативи вшановуємо у Меморіальному музеї графа-реформатора Ігнація Мархоцького, що діє у Миньківцях. Сюди з різних куточків України приїжджають екскурсанти. Також випущено 9 томів збірника статей «Наукових записок Центру Мархоцькознавства» та опубліковано близько півдесятка окремих тематичних книг. Його пам'ять того достойна!

Список джерел:

1. Антоній Юзеф Ролле. Граф Редукс /Переклад з польської мови В. Ганущака. Дрогобич, 2008. 81 с.
2. Дубецький М. Спілка спадкоємця з підданими землеробами. Переклад з польської Г.Черниш. Наукові записки Центру Мархоцькознавства. Т.6. Хмельницький, 2014. С.120-139.

КАМЕНОТЕСНИЙ ПРОМИСЕЛ ДУНАЄВЕЧЧИНИ

Каменотесний промисел поширений в багатьох регіонах України. На Поділлі є багаті поклади вапняків, піщаників, доломітів, які близько виходять на поверхню і є зручними для виробництва. На початок ХХ ст. у Подільській губернії каменотесним промислом займалися у 60 волостях, 124 селах, 728 дворах і відповідно було 911 кустарів [1, с. 82].

Найбільше представників каменотесного промислу на Дунаєвеччині проживали у селах Сивороги, Мала Побіянка, Притулівка. Каменярі добре знали властивості місцевого каменю. Вони його добували, різали, тесали і навіть платили податки готовими цеглинами з тутешніх порід. Місце видобутку каменю називали: гірня, гора, скеля, скала, згодом кар'єр чи каменоломня.

Камінь традиційно використовували у будівництві для фундаментів, підпірних стінок терас, різних господарчих споруд (льохів, курників та ін.)

Піщаник також широко використовувався для виготовлення жорнових каменів до водяних та вітряних млинів, хрестів, надгробних плит, жолобів, точильних брусків, кругів для точіння, корит, кам'яних стовпів для огорож, димарів тощо.

М'який крупнозернистий піщаник ішов на виробництво точила, брусків, жолобів, стовпів для огорож, а міцний крупнозернистий – на жорнові камені.

Також пісковик білий (панський) використовували для виготовлення хрестів та коминків, а пісковик жовтий (мужицький) інших потреб. Ще добували пісковик «сивий» - який йшов для будівництва. Камінь, який погано піддавався чистовому обробітку називали «дикар», «декар». Верхній шар залягання каміння називали «сундук», далі «черак», а потім плита. Плита залягання вапняку на Дунаєвеччині — від 8 до 10 метрів по вертикалі в річковій долині р. Біла, що протікає селом Сивороги. Для обробки і виготовлення виробів підходить лише невеликий пласт породи - це білий камінь, який добре піддається обробці, а потім поступово твердне і зберігає свою форму 100 і більше років.

Каменотеси майстерень каменотеси не мали і працювали під відкритим небом. Дрібні речі майстри могли доробляти вдома.

Каменотесний промисел давав родині додатковий заробіток і часто ним займалися після завершення справ, пов'язаних із землеробством.

Основними інструменти каменотесів були «шпунт» (вид зубила), «шкарпель» (вид долота), молоток, лом, циркуль, щипці.

Найбільш популярними виробами були хрести, стовпи для огорожі і воріт, жорна. Наприкінці ХІХ- напочатку ХХ ст., з появою хат критих черепицею та залізом, каменотеси Притулівки та інших сіл починають виготовляти «коминки», які ставили зверху над димарем. Вони мали 4-ма отвори, щоб дим вільно виходив при різних напрямках вітру і прикрашалися пташкою. Унікальні старі подільські будинки, льохи, склепи та вироби із каменю і дерева можна побачити подорожуючи новим туристичним маршрутом «Каменотесний промисел Дунаєвеччини». Маршрут розроблено працівниками Туристично-краєзнавчого центру міста Дунаївці.

Отже, каменотесний промисел займав важливе місце у господарському житті мешканців регіону, а вироби майстрів з цих сіл були популярними не тільки на Поділлі, а й у інших регіонах. В'їзні стовпи, подільські паркани, льохи, колодязі, а також димарі виготовлялися з каменю, який добувався у каменоломнях, що знаходяться між селами Сивороги та Мала Побіянка.

Список джерел:

Главацька Л. Каменотесний промисел Поділля кінця ХІХ – початку ХХ століть

1. Іванчишин В. Каменотесний промисел Східного Поділля кін. ХІХ – поч. ХХІ ст. Київ: Наукова думка, 2017. 215 с.

КАЛЮС – ПРОЄКТ «КАЛЮС. ЛІТОПИС ВОСКРЕСІННЯ»

Будівництво Дністровської ГЕС у 1970–1980-х рр. спричинила масштабні зміни соціокультурного ландшафту Подністров'я, включаючи часткове або повне зникнення низки поселень Новоушицького (нині Кам'янець-Подільського) району. Було переселено 7486 дворів з 63 сіл 4 областей (Тернопільської, Чернівецької, Хмельницької та Вінницької). Вода затопила 16 тис. га землі, з яких чверть орних, найродючіших і біля 100 га лісу. Дністровське водосховище, верхня водойма Дністровської ГАЕС, сьогодні є найбільшою штучною водоймою в Європі і саме на його дні похований Калюс і інші сусідні села.

За умов, коли значна частина історичного простору опинилася під водою, етнографічні дослідження мають не лише фіксуючу, а й реконструктивну функцію, виступаючи засобом відновлення колективного минулого, яке інакше було б утрачено. Утворення штучних водойм нерідко призводило до «розриву культурної тяглості» локальних спільнот. У таких умовах актуалізується значення нематеріальної культурної спадщини, адже саме вона стає головним носієм пам'яті про зниклі простори — пісні, легенди, топоніми, родинні історії, моделі побуту та сезонних обрядів (UNESCO, 2003).

Проєкт «Калюс. Літопис воскресіння», спрямований на реконструкцію зниклого села Калюс, відповідає сучасним тенденціям гуманітарної картографії, де локальні реконструкції виступають способом репрезентації втраченого історичного простору [7]. У рамках проєкту відтворено:

- повний план села з урахуванням доріг, садіб і локальних мікротопонімів;
- структуру вулиць із генеалогічною прив'язкою родин;
- систему поселення як «соціопросторову мережу», що дозволяє аналізувати соціальні зв'язки, внутрішню організацію громади, моделі розселення.
- Ці напрацювання є унікальними для регіону, оскільки компенсують відсутність офіційних детальних планів довоєнної і повоєнної доби.

Однією з ключових частин проєкту стало укладання *реєстру жителів Калюса* — за архівними документами, польовими інтерв'ю та родинними матеріалами.

Такі списки становлять цінність як:

- **антропологічні джерела** для дослідження структури громади;
- **генеалогічний інструмент** для нащадків переселених родин;
- **демографічна база** вивчення міграційних процесів, спричинених водосховищем.

Це відповідає практикам локальної мікроісторії, поширеним у сучасних memory studies [6].

Особливої ваги набуває дослідження, присвячене визначенню ймовірного місця приховання цінностей єврейських жителів Калюса, розстріляних 20 серпня 1942 р. Питання Голокосту в малих селах Поділля часто залишається поза увагою академічних історичних узагальнень. Проте локальні дослідження місць розстрілів і поховань — важлива частина сучасної культури пам'яті.

Подібні практики виконують три функції:

- меморіальну — повернення імен та подій, які були витіснені з колективної пам'яті;
- документальну — уточнення історії Голокосту на локальному рівні;
- освітню — формування гуманітарної чутливості щодо трагедій ХХ ст.

Таким чином, навіть якщо фізичні артефакти не будуть знайдені, сама дослідницька робота має вагоме значення як акт відновлення історичної справедливості.

Отже, такі дослідження є актуальними, бо дають можливість:

- Компенсувати втрати матеріального середовища: за відсутності сіл як матеріальних об'єктів етнографічна документація стає єдиним способом збереження їхньої історії.
- Формувати регіональну культурну політику: зібрані дані створюють основу для: місцевих музеїв, цифрових архівів, туристичних маршрутів, освітніх програм.

Це відповідає міжнародним підходам до використання культурної спадщини для місцевого розвитку і опосередковано позитивно впливає на розвиток «зеленого туризму» в регіоні.

- **Розвивати меморіальні практики:** документування трагедій війни, репресій і Голокосту є частиною європейського процесу формування «культури пам'яті», що важливо для самоідентифікації громади та держави.
- **Підтримувати тренди генеалогічної тягlostі:** затоплення поселень спричинило втрату родинних зв'язків і пам'яті про предків. Відновлення списків жителів і карт поселення повертає людям їхню історію — а це один із базових елементів колективної ідентичності. Етнографічні, краєзнавчі, археологічні дослідження в Новоушицькому мікрорегіоні є важливими для збереження й реконструкції культурної спадщини, яка поставлена під загрозу внаслідок техногенної трансформації регіону. Проект «*Калюс. Літопис воскресіння*», який об'єднує дослідження локальної історії, краєзнавства та сучасні memory practices, створює основу для збереження, переосмислення й подальшого розвитку регіональної ідентичності.

Список джерел:

1. Галайчук, В. (2019). Історичні трансформації Подністров'я. Чернівці.
2. Бажан О. Каховське водосховище: історія створення та наслідки. Краєзнавство. 2023. № 3-4. С. 147. URL: http://resource.history.org.ua/publ/kraeznavstvo_2023_3-4_16
3. Артюх Л., Наулко В., Болтарович З. Поділля. Історико-етнографічне дослідження (z-lib.org). <https://subject-book.com/kulturologiya/etnografichni-osoblivosti-podillya-etnotip-podolyan-podilskij-govir-podillya-yak-etnografichnij-rajon-ukra%D1%97ni.html/>
4. Григорчак І. М. Охорона нематеріальної культурної спадщини в умовах глобалізації: міжнародна практика та українські реалії. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. № 2. Київ: Медея принт, 2020. С. 10-16.
5. Як будували водосховища: вплив на природу і людей. 10.07.2025. URL.: <https://kanivrada.com.ua/vodoshovyshha-v-ukrayini/>.
6. Assmann, A. (2011). Cultural Memory and Western Civilization. Cambridge University Press.
7. Harley, J. B. (2001). The New Nature of Maps. Johns Hopkins University Press. Johns Hopkins University Press, 2001.

**ПЕТРО ЩЕРБАТИЙ – ПРОВІДНИК ДУНАЄВЕЦЬКОГО НАДРАЙОННОГО
ПРОВОДУ ОУН (1941-1945 рр.)**

У боротьбі з чужоземними загарбниками за незалежну Українську державу на території колишньої Кам'янець-Подільської (тепер Хмельницької) області важливу роль відіграв Дунаєвецький надрайонний провід ОУН. У різні часи до його складу, крім Дунаєвецького, організаційно входили сусідні райони: Смотрицький, Миньковецький, Солобковецький, Віньковецький.

Першим керівником Дунаєвецького окружного проводу ОУН називають Володимира Біланюк, родом із села Підпилип'я Борщівського району Тернопільської області. Однак про його діяльність дані фактично відсутні. Є лише інформація, що він загинув від рук німецького гестапо 1943 року в Кам'янець-Подільській в'язниці [1, с. 143].

Досить багато матеріалів збереглися в архівах про наступного провідника ОУН на Дунаєвеччині – Петра Матвійовича Щербатого, родом із села Заміхів Новоушицького району (1913), вчитель Зеленчицької школи Дунаєвецького району [2].

Очевидно, що за організацію українського націоналістичного підпілля на Дунаєвеччині Петро Щербатий взявся під впливом учасників похідних груп ОУН, які прибули на Кам'яничину в 1941 році. Саме тоді Щербатий почав залучати до підпілля своїх земляків на Дунаєвеччині, а село Зеленче, де він мешкав, стало своєрідним центром організаційної діяльності націоналістів. Якщо ж казати точніше, то таким центром стала садиба станичного Володимира Гусара, псевдо «Бульба», згодом «Тур». Він був шевцем, і ця обставина дозволяла без усяких підозр приймати в себе, поряд зі звичайними відвідувачами, підпільників місцевих та усього району, представників з інших районів, зв'язкових і провідників. Так, впродовж 1941-1943 років його садибу не раз відвідували керівник Ярмолинецького проводу ОУН «Береза», Кам'янець-Подільського обласного проводу «Чорнота» [2, арк. 21], потім його наступник «Остап», він же «Борис», «Сокіл» (Зенон Голуб'як) [2, арк. 23].

Колишній учитель Петро Щербатий діяв під псевдами «Судак», «Тиміш», «Волох». Одними з перших до лав українського підпілля, окрім Володимира Гусара, його синів Григорія й Миколи, вступили вчителі Данило Саницький і Володимир Петрів (псевдо «Корінець», він же «Чубатий»), колишній секретар комсомольської організації Нестеровець Іван Глевич (псевдо «Бір», згодом «Аркадій», «Василько»), Василь Кмицинський (псевдо «Чиж») із Дунаєвеччини та інші.

Дунаєвецький надрайонний провід ОУН таємно від німецької окупаційної влади згуртував сили до боротьби за незалежну Україну, проводив активну діяльність з виховання українського національного патріотизму в місцевого населення, готував зброю, бойові та інші припаси для боїв з чужинницькими загарбниками. Петро Щербатий підтримував зв'язок з окружним проводом, зокрема, з його провідником «Андрієм» (Микола Слюсар з с. Кадіївці) [3, арк. 74].

Підпільна організація створила бойовий загін, який вступав у бої з гітлерівськими загарбниками. За часів німецької окупації до загону повстанців входили Григорій Лазаренко-«Комар», Володимир Іванович Петрів («Корінець», він же «Чубатий»), Василь Шевчук-«Арсен», Дмитро Іванович Дідик («Липа») та його син Анатолій Дідик («Вітер»), Микола Григорович Дідик, Семен Федорович Лагодзінський («Степ», «Кошовий»), Віктор Васильович Гвіздинський, Володимир Павлович Гусар («Тур»), Григорій Володимирович Гусар, Микола Григорович Гусар, Семен Феофанович Ринюк («Проноза») [3, арк. 148].

До підпільної організації входили або допомагали їй Галина Бомба («Надія»), Валентина Бомба, Надія Дідик, Іван Кріль, Фаврона Улянівна Кріль, Анеля Серафимова, Кирило Махновський, Лук'ян Перкатий та інші.

З приходом радянських військ боротьба за незалежну Україну не припинилася. У підпілля пішли Лука Шмерко («Батько»), Олександра й Ольга Шмерки, Микола

Мартинович Курчун, Михайло Михайлович Козар, Дмитро Григорович Шевчук, Микола Мельничук, Таїсія Кухар, Ніна Мудра, Франц Маєвський... [3, арк. 156].

Петро Щербатий, псевдо «Волох», діяв як на території тодішньої Кам'янець-Подільської області, так і по той бік Збруча.

Взимку 1945 року Петро Щербатий-«Волох» на чолі групи з десяти повстанців ввійшов до с. Іванків Скала-Подільського району Тернопільської області. 14 лютого в селі зробили облаву колишні червоні партизани зі з'єднання Сидора Ковпака, яких органи НКВД залучили до боротьби проти українських повстанців. Відділ Петра Щербатого змушений був відступати. У нерівному бою загинули три повстанці, важке поранення дістав «Волох». Він віддав планшет з документами своїй дружині Марії, псевдо «Наталка» й залишився прикривати вогнем групу, що відходила. Щоб не датися в руки ворогам, застрілювався. [4, с. 116-117]. Петро Щербатий-«Волох» разом з бойовими побратимами похований на старому цвинтарі Іванковець.

Після загибелі «Волоха» на пост керівника Дунаєвського надрайонного проводу ОУН було призначено «Аркадія»-«Василька» – Івана Глевича.

В серпні 1946 року Івана Глевича відкликали з Дунаєвеччини на територію Тернопільської області. Дунаєвський надрайонний провід очолив «Луговий» – Йосип Васильович Демчук.

3 липня 1949 року окружний провід ОУН виділив з Дунаєвського надрайону Віньковецький. Його очолив «Богдан» – Василь Николин з Тернопільщини. «Луговий»-Демчук з групою підпільників перейшов на територію Вінницької області. Дунаєвський надрайон від нього прийняв «Алкід», він же «Охрім» – Хома Мартюк, зі Скали-Подільської, що на Тернопільщині.

Боротьба подолян проти московських загарбників тривала. Зерно української незалежності, посіяне Петром Щербатим-«Волохом», давало нові сходи.

Список джерел

1. Мизак Нестор, Горбатюк Василь. За тебе, свята Україно. Кам'янець-Подільська область у визвольній боротьбі ОУН, УПА. Чернівці. 2006.
2. Архів Управління Служби Безпеки у Хмельницькій області (далі АУСБУХМО), спр. П-27172.
3. АУСБУХМО, спр. П-26422.
4. Мизак Нестор. За тебе, свята Україно. Південне Надзбруччя у визвольній боротьбі ОУН, УПА. Чернівці. 1998.

ДІТИ ТА СІМ'Я В УМОВАХ ГОЛОДУ 1946–1947 рр.: АНАЛІЗ УСНИХ СВІДЧЕНЬ ЯК ДЖЕРЕЛА ПОВСЯКДЕННОЇ ІСТОРІЇ

Голод 1946–1947 рр. в Україні став наслідком складної комбінації природних, політичних та системних чинників. Засуха 1946 р., зруйноване війною господарство, демографічні втрати та примусова система хлібозаготівель створили умови, коли значна частина населення опинилася на межі виживання. Проте понад фізичні труднощі цей голод оголив психологічну, соціальну і моральну вразливість суспільства, яке щойно пережило катастрофу Другої світової війни.

У цій статті використано два усних свідчення як основні джерела реконструювання повсякденності голоду: 1) спогади Ганни Михайлівни Медвідь, жительки села Глибока Долина, Муровано-Куриловецького району, Вінницької області, 1937 р.н. 2) інтерв'ю з Валентиною Іванівною Сабадаш, жительки міста Хмельницький, 1937 р.н., яке поєднує родинні спогади про голод 1932–1933 років і власний досвід післявоєнного голоду, 3) спогади Бойка Василя Панасовича, мешканця села Летава Кам'янець-Подільського району Хмельницької області, 1931 р.н. Інтерв'ю записані у 2009–2014 рр. та зберігаються в архіві усноісторичних матеріалів Центру Буковинознавства ЧНУ імені Юрія Федьковича.

Ці матеріали дають змогу простежити не лише реальні умови життя, а й психологічні переживання, емоції, тактики адаптації та родинні стратегії виживання. Усна історія дозволяє почути індивідуальний голос людини, який часто не відображений у офіційних документах.

Історичні обставини Голодомору 1946–1947 років можна означити як своєрідний «трикутник смерті», в якому опинилися українці повоєнного часу: між війною, засухою та репресивною системою. Справді у післявоєнні роки українське село переживало потрійну катастрофу: засуху, що знищила врожай; воєнні руйнування — спалені хати, поля, відсутність худоби; жорстку систему хлібозаготівель, що не зважала на голод населення.

Радянська система, яка обіцяла відбудову, натомість вимагала від селян надзусиль, не надаючи жодної реальної підтримки. Влада зосередила ресурси на містах та промисловості, залишаючи села напризволяще.

Усі очевидці цієї катастрофи, які пережили Голодомору 1932–1933 років, зауважують, що на Поділлі голод 1946–1947 рр. не був стихійним явищем у прямому значенні, але і не був спланованим геноцидом, як Голодомор 1932–1933 рр. Його особливість у тому, що природні чинники наклалися на застарілі та жорсткі механізми радянської політики, яка традиційно складалася з примусової системи хлібозаготівель, покарання за невиконання планів, відсутності реальних державних механізмів допомоги, централізованого розподілу продовольства на користь міст і промислових центрів. Валентина Іванівна прямо зазначає: «Голод 1933 року був зроблений спеціально. А 1946–1947 — то вже через війну, засуху. Але влада не допомагала, а забирала».

Це важливий нюанс: навіть якщо голод 1946–1947 рр. не був ініційований для політичного знищення селянства, сама система колгоспів і заготівель перетворила природні труднощі на гуманітарну катастрофу.

При цьому обидві респондентки відзначають, що у приватних помешканнях хліба не було, адже відразу після війни на Поділлі відновилося колгоспне господарство. Тому у багатьох селах влада продовжувала вилучати колгоспне зерно, навіть якщо люди не мали що їсти. Обшуки, вилучення прихованого хліба, покарання за «розкрадання соціалістичної власності» стали щоденною реальністю. Саме в такому контексті розгортаються історії наших респонденток.

В цих умовах сформувалися специфічні виміри голоду у повсякденному житті: житло, їжа, праця, смерть. На перше місце вийшли харчові практики і боротьба за їжу. Усні свідчення рясніють згадками про нестачу їжі.

Ганна Михайлівна дає страшну, але типову картину: сім'я ховала кукурудзу в стіну. Але коли діти з'їли весь казан кукурудзи, то два дні родина не мала чим харчуватися. Люди збирали бур'яни, варили зелений суп, шукали мерзлу картоплю і їли все, що можна було знайти — мелену лободу, кропиву, жолуді.

У найважчому становищі опинилися діти. Адже для них це були не просто імпровізовані страви — це була гра на межі життя і смерті.

Валентина Іванівна доповнює картину: навіть ті, хто працював, отримували 300–600 грамів хліба, і то не завжди: «Ми крутили ваги, бо як даси по нормі — сам голодуєш». У своєму інтерв'ю Бойко Василь згадує, що люди ходили опухлі, змішували гнилу картоплю з бур'янами, бо більше нічого не було. Інші свідчення наголошують: «Скільки хто з'їсть, стільки живе. Діти не витримували першими».

Характерною рисою стало використання всього, що росло або лежало на землі. У селах збирали: бур'яни на городах, спориш із дороги, кору з дерев, гнилу чи мерзлу картоплю з полів.

Ці практики відображають рівень зниження харчових норм до мінімального виживання.

Свідчення очевидців дають підстави стверджувати, що найбільшим випробуванням для дорослих стало те, що переживши страшну окупацію та війну, довелося приучувати дітей до виживальних стратегій у мирний час.

Адже голод дорослі сприймали як трагедію, а діти - як середовище, у якому потрібно жити.

Вони виконували особливі ключові функції: стежили за появою заготівельників і попереджали дорослих; проникали на колгоспні поля, щоб нарвати колосків; шукали їстівні рослини, бо краще знали місцевість; вимінювали речі на хліб, ходячи до сусідніх сіл.

Це був «дитячий труд виживання», який формувався не як обов'язок, а як природна частина життя. Не усі практики були законними, але відбулося свідоме заниження норм законослухняності задля життя.

У спогадах Ганни Михайлівни присутні виразні сцени дитячої участі: вона не лише пам'ятає голод, а й усвідомлює свою тодішню роль у порятунку сім'ї. Дитина тут являється не стороннім свідком, не безпомічною дівчинкою, а активним борцем за фізичне виживання.

У інтерв'ю Василя Панасовича наголошується, що діти були змушені красти колоски, збирати мерзлі бур'яки, тікати від сторожів. «Ми, малими, збирали мерзлі бур'яки, а сторож ганявся за нами. Ми тікали — хто не втік, того били», — згадує одна з респонденток. Інші свідчення додають: «Думали: хай дитина принесе хоч щось, її не поб'ють. Але били всіх».

Свідчення Василя Панасовича розкривають розпачливу картину пошуку їжі: мерзла падалиця, гнила картопля, шкіра тварин, перемелена на сурогатні «котлети», здохлі коні та корови, м'ясо яких вважалося «щастям». Одна з оповідачок згадує: «На полі як щось померло — люди бігли рубати, варили, сушили. Бо не було нічого».

Особливо трагічні свідчення стосуються дітей: «Хлопчик ішов додому з мішечком муки, впав і замерз. Мати знайшла — вже мертвий»; «Діти їли все, що знайдуть. Пухлі ходили. Поки йшов, упав — і все». Ці історії підтверджують: дитяча смертність була однією з найвищих серед населення.

Таким чином ще одним викликом для дітей стала смерть як повсякденність. Одним із найтрагічніших епізодів у спогадах Ганни Михайлівни є опис масового поховання: «Поряд із нашим домом була яма, і там поховано сімдесят людей... Більшість — діти». Те, що могили копали поруч з домом, свідчить про масштаб трагедії: люди вмирали так часто, що села не встигали ховати.

Подібні масові поховання були характерними для Вінниччини, Одещини, Миколаївщини, Херсонщини. Смерть стала частиною ландшафту, частиною щоденності. А для дитячої пам'яті — травмою, яка збереглася на все життя.

У свідченнях Василя Панасовича багато уваги приділено житлу. Після війни величезна кількість хат була спалена чи зруйнована. Родини жили в землянках, напівзруйнованих хатах, будували тимчасові «халупи» з дошок. Часто по два-три покоління тулилися в одній кімнаті. Діти спали на долівці, на соломі, під рядинами, не маючи достатнього одягу. Одна жінка згадує: «У хаті не було ні вікон, ні дверей. Завісили мішками. Піч не топилась. Ми мерзли».

Відсутність нормального житла поєднувалася з голодом, що посилювало відчуття безвиході. Люди опинялися в ситуації, коли не мали ні їжі, ні тепла, ні впевненості в завтрашньому дні.

В умовах, коли держава відсторонено спостерігала за масовими голодними смертями, центром виживання стала родина у всій її багатомірності, де співіснували і взаємодопомога, і конфлікти, і емоції. Голод змінював структуру родини та її внутрішні стосунки.

Усні свідчення показують два ключові механізми: солідарність і внутрішню напругу.

З одного боку обидві респондентки говорять про підтримку між родинами: сусіди ділилися буряками; допомагали ховати зерно; доглядали дітей одне одного; працювали разом, щоб підготувати їжу. Такий рівень взаємодопомоги характерний для селянських громад, але під час голоду він набував майже ритуального значення. Як згадує Ганна Михайлівна: «Ми трималися разом. То була наша сила».

З іншого боку зростала напруга і боротьба за ресурси. Адже голод оголював і складні моменти: діти з'їдають запас, який мати готувала на кілька днів; батьки сварять дітей, але розуміють, що ті не винні; люди вимушено крадуть — з поля, зі складів, одне в одного. Валентина Іванівна зазначає прямо:

«Крадіжки були всюди. Діти бігали на поле, збирали колоски. Хто їх міг осудити?»

Таким чином, моральні межі розмивалися. Виживання вимагало рішень, які в мирний час були б неприйнятними. У свідченнях Василя Панасовича є епізоди, коли дорослі відбирали їжу у дітей, які знайшли шматок хліба або трохи зерна. Одна жінка згадує: «Було, що дитина знайшла шматок хліба, а дорослі забирали. Бо голодні». В іншому інтерв'ю зафіксовано ще страшніший момент: «Мати казала: або він умре, або ми всі. Такого не забудеш». Зберігаючи в пам'яті Голодомор 1932-1933 років, місцеве населення поверталось до практик виживання довоєнного часу.

Разом з тим, спогади респонденток дозволяють відтворити народну класифікацію двох голодоморів.

Зокрема, голод 1932–1933 рр. у родинній пам'яті зберігся як цілеспрямований удар по селянству. Валентина Іванівна каже: «То був голод спеціальний. Людям не давали жити». Важливо, що навіть через десятиліття у колективній пам'яті зберігається усвідомлення штучного характеру трагедії. Натомість голод 1946–1947 рр. сприймається як: наслідок війни, стихійне лихо (засуха), продовження післявоєнних руйнувань.

Але при цьому усі респонденти наголошують: політика влади посилила наслідки, а не пом'якшила їх. «Наче і не спеціально, але ніхто не допомагав. Забирали, що могли та й усе». У свідченнях Василя Бойка зустрічаємо: «Влада знала, що люди мруть. Але плани були важливіші». Отже, хоча природа двох голодів різна, у народній пам'яті обидва є символами страждання та втрати віри у державу.

Це народне пояснення важливе: воно демонструє, як формується історична пам'ять про травматичні події.

Досвід голоду став не тільки глибокою психологічною травмою, але й культурною спадщиною.

Усні свідчення показують, що голод вплинув на формування цілого покоління. Зокрема, для тих, хто пережив голод у дитинстві, характерні: хронічний страх браку їжі; звичка зберігати запаси, навіть якщо немає потреби;

емоційна травма, пов'язана зі смертю близьких; недовіра до влади та державних інституцій. Ганна Михайлівна каже: «Я й тепер боюся, що не буде хліба». Цей феномен - «ген голоду» - добре описаний дослідниками соціальної психології.

Разом з тим голод став частиною родинної історії. Валентина Іванівна згадує про свого батька, який пережив голод 1933 р. Через це її сім'я виробила особливий стиль поведінки: бережливість, економність, повага до хліба, недовіра до влади. Таким чином, голод став культурною спадщиною, що передається між поколіннями.

Усні свідчення Василя Панасовича Бойка, Ганни Михайлівни Медвідь та Валентини Іванівни Сабадаш є унікальними джерелами, що дозволяють глибоко осмислити повсякденний вимір голоду 1946–1947 рр. Вони розкривають реальний стан не тільки селянського життя після війни, але й міського населення - від злиднів до повної залежності від державної системи. З огляду на те, що майже уся Україна пережила Голодомор 1946-1947 рр., дитячий досвід голоду став важливим компонентом історичної пам'яті. Одним з найбільших випробувань стали трагедії сімей, які рятували дітей, інколи жертвуючи моральними правилами. Розуміючи природу взаємодії стихійних причин і політичних механізмів у формуванні масштабів голоду, очевидці покладають відповідальність за жертви на політичне керівництво країни. Психологічні та культурні наслідки відчутні й сьогодні. Голод зламав багато людських доль, але не знищив людяність. Усні свідчення є актом пам'яті, що повертає голос тим, хто пережив трагедію, і формує підґрунтя для осмислення історичного досвіду наступними поколіннями.

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ – ОСНОВА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ПРЕЗЕНТАЦІЯ СІМЕЙНОГО ДОСВІДУ

Анотація. Розглядається патріотичне виховання як основа формування національної та громадянської ідентичності дітей. Представлено сімейний досвід, що демонструє практичні підходи до інтеграції національних цінностей і громадянської свідомості у виховний процес.

Ключові слова: патріотичне виховання, національна ідентичність, громадянська ідентичність, сімейне виховання, родинне виховання

1 січня 2023 р. набув чинності Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» № 2834-IX [1]. Цей закон визначає стратегічні напрями утвердження української ідентичності через родинне виховання, освіту, громадянську активність, збереження історичної пам'яті та розвиток національно-патріотичного виховання. Саме діяльність сім'ї, школи та молодіжних інституцій у цьому контексті є ключовою для формування покоління громадян, відповідальних за майбутнє країни.

У науковій педагогічній думці патріотичне виховання розглядається як базовий чинник формування національної та громадянської ідентичності особистості, що закладається насамперед у сім'ї. Класики педагогіки наголошували на визначальній ролі родинного середовища у становленні патріотичних почуттів дитини. Так, Я. Коменський трактував патріотизм як любов до рідної землі, мови й традицій, що формується з раннього дитинства в родинному колі]. К. Ушинський пов'язував патріотичне виховання з народністю, підкреслюючи значення рідної мови, фольклору, звичаїв і прикладу батьків у розвитку громадянської свідомості дитини. В. Сухомлинський розглядав сім'ю, як первинний осередок духовно-морального й громадянського виховання, де через емоційно насичене спілкування, спільну працю та збереження родинних традицій формується усвідомлене ставлення дитини до Батьківщини, відповідальність за її майбутнє та відчуття належності до національної спільноти. Сучасні наукові дослідження поглиблюють ці підходи, розглядаючи патріотичне виховання в контексті формування громадянської ідентичності в умовах суспільних трансформацій. Дослідники трактують громадянську ідентичність як інтегративне утворення, що поєднує національні цінності, правову свідомість, громадянську відповідальність і соціальну активність особистості. Саме сім'я забезпечує первинне засвоєння дитиною соціально значущих норм, моделей громадянської поведінки, ставлення до держави, її символів і історії. У колі сім'ї формується ставлення до України, мови, культури, історії, державних символів та громадянської відповідальності.

Так, Ю. Зубцова зазначає, що патріотичне виховання – це «системна діяльність, спрямована на формування почуття любові до Батьківщини, що починається з раннього віку та передбачає єдність зусиль освітніх закладів, сім'ї та громадськості» [2].

У даному контексті, хочу презентувати практичний досвід сімейного виховання. Він демонструє, що цілеспрямована виховна політика, орієнтована на розвиток національної свідомості дитини, дає стійкі результати. Виховання сина Андрія здійснювалося комплексно: через родинні традиції, дослідження родоводу, знайомство з культурною спадщиною, подорожі розвиток естетичних смаків, залучення до спорту та різноманітних громадських і волонтерських ініціатив. Таким чином, патріотичне виховання реалізовувалося як природний процес щоденного життя, де любов до Батьківщини була не абстрактним гаслом, а системою конкретних традицій, занять і спільних справ.

У родині значна увага приділялась вивченню історії власної родини — збиранню фактів про предків, створенню родинного дерева, дослідженню місць проживання старших поколінь. Такі практики, згідно з сучасними дослідженнями, сприяють глибшому усвідомленню власної національної належності та формують внутрішню мотивацію до служіння громаді й державі.

Велике значення мали спільні подорожі Україною й Європою, під час яких дитина знайомилася з історичними пам'ятками, архітектурою та культурою різних регіонів. Це сприяло формуванню історичної свідомості та гордості за українську культурну спадщину.

Активний спосіб життя та участь у туристичних походах закладали витривалість, відповідальність, дисципліну та цілеспрямованість - характеристики, важливі для особистісного розвитку, які пізніше стали основою його активної громадянської позиції та успішної діяльності у молодіжних організаціях.

Підтримка художньо-естетичного розвитку - навчання у художній школі, відвідування музеїв, творчих виставок, театрів - відповідає науковим підходам, у яких мистецтво розглядається як інструмент розвитку національно-культурної ідентичності [9].

Одним з ключових чинників у виховному процесі став формат взаємодії «сім'я - школа - громада». Така діяльність повністю відповідає моделі партнерства сім'ї й освітніх інституцій, описаній у дослідженні М. Тимчик [3].

Хочу поділитися своїм досвідом співпраці із закладами освіти, де навчався син: була організатором шкільних та позашкільних ініціатив; керівником туристично-красознавчого гуртка, а згодом гуртка козацько-лицарського виховання «Джура» на базі класу, де навчався Андрій; організовувала для класу екскурсії історичними місцями Хмельниччини та України; організовувала благодійні акції та участь у волонтерських проектах, відвідування військового госпіталю тощо.

Значний вплив на особистісний розвиток дитини мав досвід участі у туристично-спортивних змаганнях, фінальних етапах гри «Джура», обласних та всеукраїнських етапах шкільних олімпіад з історії та конкурсі-захисті МАН, що сприяло формуванню лідерських якостей, командної роботи, гартувало фізично і морально.

Не менш вагомим стало багаторічне членство у Національній скаутській організації України «Пласт». Саме пластова система виховання, яка поєднує самодисципліну, служіння громаді, любов до Бога і України, стала важливим чинником становлення громадянської позиції.

Участь родини у подіях Революції Гідності, безпосереднє переживання історичних подій сприяло формуванню особистої відповідальності за майбутнє країни, активної громадянської позиції та розуміння цінності свободи й державності.

Андрію Колеснику 24 роки, він має активну громадянську позицію, є завершив магістру з історії Національного університету Києво-Могилянська академія, керує обласним осередком НСОУ Пласт в Хмельницькій області. Також він є заступником керівника комунальної установи «Молодіжний центр» м. Хмельницького, членом молодіжної ради при Хмельницькій ОВА, організатором ряду військово-патріотичних вишколів, тощо. Його активна громадянська позиція є природним продовженням виховного шляху, вибудованого сім'єю: від родинних традицій — до активного служіння громаді.

Представлений досвід сімейного виховання демонструє, що ефективне патріотичне виховання ґрунтується на таких засадах: поєднання родинного, культурного, історичного, фізичного та громадянського виховання; ціннісна єдність сім'ї, школи та громадських інституцій; практики особистої участі в суспільних подіях і громадських ініціативах; включення молоді до національних патріотичних організацій; формування ідентичності через досвід, діяльність, історію та традицію. Такий підхід відповідає сучасним концепціям виховання і підтверджує ключову роль родини у формуванні національної та громадянської ідентичності молодого покоління.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» № 2834-IX. // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2834-20>.
2. Зубцова Ю. Є. Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї / Ю. Є. Зубцова. Педагогічні науки: зб. наук. праць. 2022. Вип. 48. С. 112–120.
3. Тимчик М.В. Єдність школи та сім'ї у військово-патріотичного вихованні старших підлітків у процесі занять хортингом / М. В. Тимчик. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. Вип. 18, кн. 2. С. 313–321.

РОЛЬ ТУРИЗМУ ТА КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ СФЕРИ В СТАЛОМУ РОЗВИТКУ ГРОМАД

Анотація. Процес децентралізації, який триває в Україні з 2014 р., передбачає передачу повноважень, фінансів на їхню реалізацію та відповідальності за їх виконання від центральної влади органам місцевого самоврядування. Вихідним пунктом перетворень є усвідомлення того, що на місцях краще орієнтуються в локальних проблемах і ефективніше можуть використати кошти на їхнє вирішення. Скориставшись своїм правом, багато громад зазначили одним із своїх пріоритетів розвиток туризму як локомотиву для прогресу креативних індустрій та культури.

Ключові слова: туризм, культурна спадщина, сталий розвиток, дестинації, економіка, атракції.

В останні роки питання взаємопов'язаності культури та туризму обговорюється на багатьох світових майданчиках і, як не дивно, саме в аспектах глобалізації та економічного розвитку. Через просування туризму та супутніх до нього сфер економіки (транспорту, інформаційних технологій тощо) послуги культурно-мистецької сфери стають все доступнішими, що сприяє покращеному доступу до культурних цінностей та досвідів різних регіонів і країн. Та все ж за даними ВТО близько 40% туристів у світі вибирають пізнавальний туризм як основний вид подорожей всередині своєї країни й за кордоном [10].

Здається, що саме цьому виду мандрівок варто приділяти найбільше уваги в разі розвитку дестинацій на місцях. Насправді не все так однозначно, тому що при формуванні туристичного продукту екскурсія пам'ятками складає не більше тих же 40% від тривалості усієї подорожі, а все інше – це доповнення, які є такою ж важливою складовою культурних вояжів. Оскільки, попри стереотип, у пізнавальний аспект входить не тільки споглядання певних архітектурних об'єктів, а й інші види цікавих атракцій (ахеологічна спадщина, пам'ятки природи, звичаї та традиційна кухня, а ще сучасні мистецтво та промисли), до такого виду мандрівок потрібно підходити максимально комплексно [4, с.11].

Дійсно, не тільки існування туристичних об'єктів, які можна оглянути, робить громаду потенційно привабливою для відвідувача, а й наявність багатьох інших складових, які створюють передумови для фундації туристичної локації. У цьому випадку на чільне місце виходить культурна сфера кожної з громад, яка може створити додану вартість для будь-якого туристичного продукту. Через це постає першочергове питання: наскільки галузь культури розвинута, і наскільки вдало вона може створити пропозиції власних конкурентних продуктів [1, с. 257].

У зв'язку з цим, у процесі розвитку зовнішніх економічних відносин громад, велике значення має їх позиціонування як осередків культури, що формують зміст, в якому переплітаються історичні та природні пам'ятки, мистецтво та традиції тощо. Більше того, громада повинна виступати як жива локальна культура, яка є сталою частиною сформованого туристичного продукту. Правильна упаковка культурно-мистецького спадку може створити певний інтерес до нього і вивести дестинацію на перший етап розвитку – відкриття. Це тоді, коли в громаді з'являються перші найсміливіші прихильники свіжих вражень та поціновувачі нового.

Натомість така зовнішня зацікавленість туристичним продуктом створює поштовх для інтересу до своїх пам'яток культури місцевого населення. Із усвідомленням власних надбань у громаді зростає також загальний рівень поваги до навколишнього простору, посилюється активізація економічного та громадського життя, з'являється відчуття локальної ідентичності. А це, у свою чергу, сприяє ще більшій популяризації її поза межами громад.

У такому випадку поєднання культури та туризму стає потужним рушієм економічного розвитку, де переваги міжгалузевого зв'язку виходять за межі суто економічних показників. Окрім того, що подорож дає можливість реалізації продуктів як традиційної культури, так і сучасної, вона ще слугує стимулом для розширення

світогляду, втягнення в загальнодержавні процеси, отримання нових знань та навичок, встановлення нових культурних зв'язків та збереження культурної спадщини. Але і це ще не все. Симбіоз пізнавального туризму з культурним, передбачає не тільки знайомство з спадщиною, а й включення туриста в сучасне етно-культурне середовище – активну участь у запропонованих подіях і практиках [5, с. 238].

Тут можна справедливо заперечити, що такі процеси, ймовірніше, більше стосуються великих міст та міських агломерацій з великим людським та матеріальним ресурсом. Та як показує світовий і власний досвід автора, процес капіталізації культури через туризм сьогодні охопив не тільки політичні та культурні центри країн, але й невиразні в сенсі культурного потенціалу адміністративні одиниці, які активно шукають себе та переосмислюють своє минуле, а подекуди створюють концептуальні пам'ятки, здатні стати їхньою візитівкою[8]. Позитивний досвід у цьому напрямку є і в Україні.

Як один із успішних прикладів розвитку туризму можна навести створення туристичної дестинації в селі Буша Ямпільської громади Могилів-Подільського району Вінницької області. При відносно невеликій кількості пам'яток: залишки фортеці та підземних ходів XVI—XVII ст; міська ратуша XVI ст. (розташована на території приватної садиби); дохристиянський та християнський скельний храм V—XVI ст. н.е. з унікальним художнім рельєфом; цвинтар XVIII—XIX ст. та пам'ятки природи Гайдамацький Яр - було створено ще й культурно-мистецьку формацію «Парк кам'яних скульптур». Місце розкопу поселення трипільської культури V-III ст. до н.е. було законсервовано і музеєфіковано, і, як додаткова атракція, на даний час активно відтворюється гончарство, ткацтво та традиційний декоративний розпис. Варто зауважити, що у Могилів-Подільському районі ця локація займає передові позиції з розвитку зеленого туризму, попри те, що неподалік, поруч з Дністровським каньйоном, розташовуються старостати, які мали набагато кращі стартові позиції. Одночасно Буша, через наявність доступного житла є ще й успішною дестинацією другого плану. А це вже сприяє капіталізації усіх економічних відносин всередині громади, що само собою стало поштовхом для соціального розвитку населеного пункту.

Та поговоримо про туризм Хмельницької області. Варто зазначити, що Хмельниччина складається із трьох етно-культурних регіонів: Поділля, Південно-Східної Волині та Полісся. Попри їх схожість, кожний з них оригінальний, має суто свої традиції та побутовий устрій. Навіть у межах однієї громади той чи інший населений пункт може суттєво відрізнятися від інших. Цю автентичність варто викристалізовувати, інтерпретувати і, найголовніше, показувати її деінде, тому що це може сформувати зацікавленість тією чи іншою територіальною одиницею і створити попит на відвідини її туристами. З цієї причини найважливіше внутрішнє усвідомлення мешканцями таких населених пунктів своїх переваг і бажання їх примножувати та розвивати. Насамперед у внутрішній політиці громади автентичність повинна виділятися і набирати локальних обрисів [5, с. 238].

Та на цьому шляху в органах місцевого самоврядування діють певні незрозумілі шаблони. Найбільший з них – це стереотип, що малі громади повинні розвиватися тільки як виробники сільськогосподарської продукції чи розвивати території лісового господарства. Насправді ж, багато хто з них може знаходити для себе й додаткові вектори розвитку. Навіть сільськогосподарське виробництво, при правильній упаковці, може стати конкурентним туристичним продуктом. Прикладом такого підходу може стати етнопарк «Агроленд» с. Великий Ходачків, Тернопільської області. Сільська економіка повинна базуватися на осмисленні й використанні внутрішнього потенціалу та на альтернативних підходах до економічних процесів. Такий «інтегральний підхід повинен передбачати адаптацію і розвиток сільських територій, диверсифікацію економіки (дрібного й середнього бізнесу, сфери послуг), управління природними ресурсами, використання функцій навколишнього середовища, просування культури, туризму і організацію дозвілля» [7, с.13]. Також діє ще один стереотип, що певна модель повинна спуститися зверху і хтось зовні буде ініціювати зміни. Насправді певний універсальний

алгоритм дій є і його варто застосовувати, але успішна реалізація бізнес-плану цілком залежить від унікальної ініціативи жителів територій.

Як зазначалося вище, для створення туристичної дестинації спочатку потрібно себе позиціонувати, чітко окреслюючи власні особливості. Тут фахівці виділяють два напрямки:

- по-перше, через місцеву спадщину;
- по друге, через притаманні даній місцевості компетенції [4, с.41].

Наявність культурної спадщини – це, насамперед, іміджевий показник, який свідчить про присутність на цій території історії, традицій, туристичної привабливості тощо. Щодо компетентностей, кожний населений пункт області протягом деякого часу мав певну «спеціалізацію». Наприклад, Подільський та Самчиківський декоративні розписи, обробіток каменю або різьба по дереву, гончарство чи ткацтво тощо. Прикладом може бути також виготовлення ковбасних виробів чи пивоваріння. Тобто міста і села області мали продукти, які ідентифікуються не тільки як вироби якогось майстра чи підприємства, а унікальний продукт всієї території.

Заходи з такого позиціонування громади, метою яких є розвиток туристичної дестинації дають можливість підсилити ринкові позиції локації, зробити її впізнаваною на глобальному ринку, тобто провести брендування. Тут дуже важливо, щоб вибраний бренд створив чітку асоціацію із тією місцевістю, яку він представляє, та спонукав споживача купувати той продукт, який виробляється на цій території. Водночас, завдяки певним економічним і юридичним механізмам, його буде можна застосовувати лише тоді, коли бізнес розміщуватиметься на території громади. Таким чином бренд стає стимулом проводити підприємницьку діяльність на приналежному тому чи іншому виробу просторі, та, відповідно, сплачувати податки у місцевий бюджет.

Саме такий комплексний підхід, а не банальне залучення великого бізнесу ззовні, сприяє розвитку інфраструктури всього населеного пункту і стимулює капіталізацію всіх економічних стосунків всередині громади. Тобто зростає купівельна спроможність місцевих жителів, підвищуються ціни на житло і його оренду тощо. А разом усе це призводить до розвитку ринку надання послуг.

Підсумовуючи вище сказане, варто зазначити, що попри переконання певних фахівців, що туризм – це більше сфера розваг аніж галузь економіки, туристичний продукт – це результат компіляції різнопланових та часто несхожих між собою векторів людської діяльності, які тісно пов'язані між собою економічними процесами. Саме тому, до його розвитку слід ставитися відповідально, плануючи кожний крок і вивірено створюючи єдиний «сценарій» утворення туристичної дестинації.

1. Список джерел:

2. В.М. Лисогор, А.В. Кошевець. Непіднята цілина зеленого туризму Прибузького ландшафту// Науковий вісник «Межибіж»: Матеріали П'ятої науково-краєзнавчої конференції «Стародавній Межибіж в історико-культурній спадщині України» / Під ред. О.Г. Погорільця, О.А. Кляструк, А.М. Трембіцького та ін. Межибіж-Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2011. Ч.2. С. 256-262
3. Кузьмук О. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності URL.: https://tourlib.net/statti_ukr/kuzmuk.htm.
4. Манов М. А., Орлова Є. В. Культурна спадщина як чинник активізації туризму. Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації : тези доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф.- фестиваль, Київ, 14-15 лист., 2019 р. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2019. 279 с.
5. Оксана Федорович, Кирило Рубановський. Економіка спадщини: посібник для малих громад. Туристична Асоціація Івано- Франківщини, ТОВ «Знати про Карпати», 2019. 120 с.
6. Парфіненко А. Культурний туризм як чинник соціально-економічного розвитку територій. Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2013. Вип.43. Ч.1. С. 233-242
7. Плецан Х. В., Сахарчук С. В. Сучасні тенденції збереження нематеріальної спадщини як складової ринку туристичних послуг. Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації : тези доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф.- фестиваль, Київ, 14-15 лист., 2019 р. К.: Вид. центр КНУКіМ, 2019. С.131 - 134

8. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : [монографія] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В. В. Борщевський. – Львів, 2012. – 216 с.
9. Study of the Economy of Culture in Europe. URL.: http://ec.europa.eu/culture/eac/sources_info/studies/studies_en.html.
10. The Global Wellness Economy: Country Rankings. URL.: <https://globalwellnessinstitute.org/industry-research/2022-global-wellness-economy-country-rankings/>
11. World Trade Organization. URL.: <https://www.unwto.org/news/cultural-tourism-management-the-focus-as-unwto-and-comunidad-de-madrid-host-experts-meeting>.

ПЛАСТОВИЙ РУХ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ

Національна скаутська організація України «Пласт» - це одна з найстаріших, найчисельніших і найвпливовіших молодіжних організацій в нашій країні. В умовах суспільних трансформацій, війни та зростання запиту на ціннісне патріотичне виховання молоді Пласт набуває особливої актуальності. В цій статті розглянемо сучасний стан пластового руху та вплив повномасштабного вторгнення на діяльність організації.

2021 рік для Пласту став доволі результативним роком. Тоді вдалося долучити до організації 912 дітей та 369 дорослих. У різних областях України виникло 11 нових ініціативних груп, а загальна кількість осередків зросла до 141. Пласт в Україні нараховував станом на листопад 2021 року 8789 дітей та 2459 дорослих [2, с. 2-5]. Організація на той момент була на піку зростання, що активізувався після подій Революції Гідності 2013-2014 рр.

Нова фаза Війни за Незалежність України, що розпочалася у лютому 2022 р., для стала масштабним викликом і для Пласту. Понад 500 пластунів долучилися до лав Сил оборони, підсиливши своїм досвідом та вишколом різноманітні підрозділи. З початку війни у 2014 році і станом на листопад 2025 р., під час захисту України загинуло 80 пластунів та пластунок з числа дійсних членів та вихованців організації [1].

Керуючись другим Головним обов'язком пластуна - допомагати іншим, по країні розгорнулася мережа з понад 50 волонтерських штабів, найбільшими з яких були штаби у Києві, Львові, Харкові, Одесі тощо. Лише за 2022 рік Пласт надав допомоги щонайменше на 800 млн грн для понад 30000 військових та 500 000 цивільних українців [3, с. 2]. Станом на кінець 2024 р. сума допомоги досягнула майже мільярда гривень [2024, с.].

Війна вплинула і на організаційний розвиток. В умовах окупації територій України та відтоку дорослого членства до війська, станом на 2022 рік 28 осередків призупинили свою діяльність [3, с. 7]. На Хмельниччині таким осередком став Теофіполь, який впродовж 2022-2025 рр. намагається відновити свою активність після відходу головних організаторів до війська.

У тих осередках, що продовжують діяти, одним з найбільших викликів для пластового руху в нових умовах став відчутний дефіцит дорослих волонтерів. Першочергово бракує виховників – саме вони займаються безпосередньою системною роботою з дітьми. Так як понад 20% дорослого членства стали частиною Сил оборони, пошук нових волонтерів став одним з пріоритетних напрямків. За період 2022-2024 рр. вдалося наростити кількість дорослого членства, які займаються розвитком виховницької, адміністративної, інструкторської та інших ділянок в Пласті. Згідно річного звіту крайового проводу Пласту, чисельність дорослих волонтерів станом на 1 жовтня 2024 р. становить 2741 особу [5, с. 5]. Для залучення нових членів діє розгалужена система, починаючи з відкритого онлайн-курсу про Пласт і до більш поглиблених вишколів за напрямками пластування.

Що стосується вихованців Пласту, то тут найбільшими викликами стали обмеження можливості повноцінної виховницької діяльності та виїзд неповнолітнього членства закордон внаслідок погіршення безпекової ситуації. 269 пластунів перебували поза межами домівок, а ще 930 - виїхали закордон. Попри це, вдалося ситуацію вдалося поліпшити, шляхом якісних змін - збільшення залучення нових виховників, перехід від гібридних (онлайн) форматів до більш традиційних методів. З пластунів закордоном розпочався бурхливий розвиток пластових осередків закордоном - як в рамках діючих пластових країв, так і створенням нових ініціатив, зокрема в т.ч. багатьох нових країнах Європи, Латинської Америки чи Африки. У результаті всіх цих активностей, чисельність організації станом на 1 жовтня 2024 року становить 7111 дітей, що дещо менше ніж станом на 2021 рік, але суттєво краще за ситуацію станом на 2022 рік [5, с. 5].

Відновлення виховної праці, зокрема проведення пластових таборів, теж відновилося вже з кінця весни 2022 року. На Хмельниччині, поблизу Кам'янця-Подільського, у червні 2022 р. відбувся один з перших юнацьких таборів на теренах України після початку повномасштабного вторгнення - окружний табір «Сто років боротьби». Загалом, пластовими таборуваннями на Хмельниччині у 2023-2024 рр. було охоплено 434 дитини, а в Україні загалом за цей період - понад 380 таборів із загальним охопленням більш ніж 12 тисяч дітей [4, с. 16; 5, с. 14]. Таким чином, на кінець 2024 р. вдалося практично досягнути охоплення дітей таборовою програмою станом на 2021 р. Попри втрату значної частини країни для таборувань внаслідок втрати території або безпекових обмежень, вдалося ширше розкрити потенціал міжнародної скаутської співпраці, яким лише в 2022 році скористалося 1183 дитини [3, с. 12.]. Ця співпраця і надалі розвивається – зокрема пластуни Хмельниччини за цей час долучалися до скаутських активностей у Литві, Німеччині, Італії, Польщі та інших країнах.

Пласт в Україні, попри значні організаційні та безпекові виклики внаслідок повномасштабного вторгнення 2022 р. зміг зберегти позитивну динаміку розвитку. Пластова методика та цінності організації залишаються ефективним та перевіреним на практиці інструментом формування української національної та громадянської ідентичності, роботи з молодим поколінням, яке буде творити майбутнє нашої країни після перемоги.

Подальший ріст пластового руху залежить як від внутрішньої трансформації, яка невинно триває, так і від багатьох зовнішніх факторів, зокрема: формування інструментів ресурсної підтримки (як фінансової, так і інших можливих форматів), системної підтримки від державної влади та органів місцевого самоврядування, розвитку волонтерського руху в країні, безпекової ситуації.

Список джерел:

1. Не зрадили своїх присяг. Сторінка пам'яті пластунів, що загинули в російсько-українській війні з 2014 року. URL: <https://100krokov.info/fallen/>
2. Річний Звіт Пласту 2021. URL: https://www.plast.org.ua/wp-content/uploads/2022/02/zvit-blagodijnykam_2_compressed.pdf
3. Річний Звіт Пласту 2022. URL: <https://www.plast.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/Richnyi-zvit-plast-2.pdf>
4. Річний Звіт Пласту 2023. URL: https://drive.google.com/file/d/1B95ppWQZxhJf3XDDDeslv_y_pIMgOG9y/view?pli=1
5. Річний звіт Пласту 2024. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ocmLK7mdKprBS9hfHWscSXBDKpwualhM/view?pli=1>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- 1 **Горбатюк Василь** - директор Хмельницького обласного літературного музею, письменник-краєзнавець, Член Національної спілки письменників України.
- 2 **Захар'єв Володимир** – директор Меморіального музею графа-реформатора Ігнатія Сцібор Мархоцького у с. Миньківці, член НСКУ
- 3 **Камянчук Михайло** – краєзнавець, директор Струзької середньої школи у 70-90-х роках ХХ ст.
- 4 **Карпо Василь** – доцент, декан факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
- 5 **Климчук Василь** – директор Хмельницького обласного центру еколого-натуралістичного виховання учнівської молоді (1992-2022), член НСК України,
- 6 **Кожолянюк Олена** – кандидат історичних наук, доцент, кафедри всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.,
- 7 **Колесник Андрій** – заступник директора Хмельницького Молодіжного центру, голова Хмельницької округи «НСОУ-ПЛАСТ»
- 8 **Колесник Наталія** – керівник Хмельницького благодійного підліткового клубу «СвіТи», директор Хмельницького обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді (2015-2022), магістр публічного управління
- 9 **Михайлюк Віктор** – доктор географічних наук, професор Одеського державного аграрного університету, краєзнавець.
- 10 **Павлик Віра** – вчителька української мови та літератури Струзького ліцею Новоушицької селищної ради Хмельницької області.
- 11 **Павлик Олександр** – учитель історії та правознавства Струзького ліцею Новоушицької селищної ради Хмельницької області.
- 12 **Петраш Ігор** – Історик, краєзнавець, член НСК України, експерт з туризму
- 13 **Стрельчук Наталія** – к.і.н., доцент кафедри політології та публічного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
- 14 **Хитрюк Ігор** – директор туристично-краєзнавчого центру управління культури і туризму Дунаєвецької міської ради., краєзнавець
- 15 **Чучко Михайло** - доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

**Історико-краєзнавчі читання, присвячені пам'яті етнографа і
краєзнавця Андрія Димінського
Перша Всеукраїнська науково-практична конференція
*Тези***

Папір офсетний. Формат 60х84/16. Ум. друк. арк. 13,48. Вид. № 25-12. Зам. № 31. Тираж 100 прим.
Видавець та виготівник: ПВКФ «Технодрук» Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №1841 від
10.06.2004 р. 58000, м. Чернівці, вул. І. Франка, 20, оф.18, тел. (0372) 55-05-85